

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً

د قرآن تجوید

ترتیب کوونکی : زاهد اللہ ابراہیم زی

کال: ۱۳۹۶-۱۱-۲۵

د تجويد د علم تعريف او اهميت

۱- د تجويد تعريف:

تجويد په لغت کې تحسين (ښه او ښايسته کولو) ته وايي په اصطلاح کې عبارت دی له اداء کولو د هر توري (حرف) پخپل مخرج (ځای د اداء) کې، د آدابو او صفاتو له مراعاتولو سره.

۲- د تجويد د علم موضوع يا هدف:

د قرآن لوستل په صحي توګه لکه څنګه به چې رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو کرامو رضی الله عنهم ته قرآن کریم لوستلو، يعنې د قرائت د احکامو حفاظت کول لکه: ادغام، اظهار، اقلاب، اخفاء، مد، غنه په خپل ځای کې عملي شي او حروف له خپل مخرج څخه ادا شي يعنې د تجويد د ټولو احکامو په نظر کې نيولو سره د قرآن کریم واضح لوستل دي.

د تجويد د زده کړې حکم:

د تجويد د علم زده کړه پر مسلمانانو باندې فرض کفايي ده، يعنې که ځينې کسان يې حاصل کړي د نورو غاړه ورباندې خلاصېږي او که ټول يې ترک کړي ټول پرې ګناه کار کېږي.

مګر په تجويد باندې عمل کول يا د تجويد تطبيق په قرائت کې پر هر مسلمان نارینه او ښځينه فرض عين دی.

یروی اکثر علماء التجويد أن تعلم التجويد فرض كفاية على المسلمين، إذا قام به البعض سقط الإثم عن الباقي، وإن لم يقم به أحد أثموا جميعاً.

أما العمل به، أي تطبيق أحكام التجويد أثناء القراءة، ففرض عين على كل مكلف (برنامج الأحكام التجويد- براوية حفص عن عاصم).

۳- د تجويد اهميت:

د قرآن کریم لوستل په داسې ډول چې له غلطيو مخنيوی وشي يعنې د تجويد د احکامو مراعاتول، که د تجويد احکام مراعات نشي نو لحن مينځ ته راځي او لحن په دوه ډوله دی.

په قرائت کې لحن (غلطي):

په قرائت کې لحن (غلطي) په دوه ډوله ده: لحن جلي او لحن خفي.

۱- جلي لحن:

داسې ښکاره غلطي ده چې د کلمې په معنی کې بدلون رامینځ ته شي لکه په لاندې حالاتو کې:

الف () : د يوه حرف بدليدل پر بل حرف باندې مثلاً د "ثاء" حرف په "سين" سره تلفظ يا د "ذال" حرف په "زاء" سره تلفظ

کول، داسې چې حرف له خپل مخرج څخه ادا نشي دا يوه ښکاره غلطي ده.

ب () : د کلمې د حروفو يو حرف کمول لکه "هُمُ الْخَاسِرُونَ" داسې لوستل "هُمُ الْخَاسِرُنْ" د "و" حرف څرګند نه کړي.

ج () : په حرکتو کې بدلون (زور، زير، پيښ) مثلاً د "يُوصَلْ" په کلمه کې "يُوصَلْ" د لام حرف د زور پر ځای پيښ تلفظ شي.

د () : يوه کلمه داسې تلفظ شي چې د هغه د حروفو په تعداد کې زیاتوالی راشي، د مثال په ډول "الحمد لله" د "دال" حرف د پيښ

او د "ها" حرف زېر داسې اوچت تلفظ شي چې د "واو" يا "ياء" آواز ترې پيدا شي لکه: په «الحمد» کې د "دال" حرف پيښ

دومره کش کړ شي چې «واو» تلفظ شي لکه: الحمدو.

د جلي لحن مرتکب کيدل حرام دي او په ځېنو ځايونو کې د هغه له کبله معنا بدلېږي او لمونځ فاسديږي.

خفي لحن:

خفي لحن (پټه غلطي) د هغو قواعدو پرېښودل چې د تورو د بنایست سره اړه لري. مثلاً هر کله چې د «را» حرف زور یا پېښ ولري «را» ډکه لوستل کېږي او که څوک هغه باریکه ولولي پټه غلطي بلل کېږي، یا دا چې په کوم ځای کې اخفاء یا اظهار ونه شي، او یا دا چې په یوه کلمه کې ادغام کېږي ادغام ونه شي بلکې د ادغام پر ځای اظهار تر سره شي، چې په پورته صورتونو کې خفي لحن مینځه راځي او داسې کول مکروه دي ځان ساتل ورڅخه پکار دي. نوټ: د حرف «را» احکام، اظهار، ادغام او نورو احکامو تفصیل وروسته را روان دی.

د حروفو مخرجونه(مخارج)

مخارج د مخرج جمع ده او مخرج د وتلو ځای ته وايي. د تجوید د علم په اصطلاح کې مخرج هغه ځای دی کوم چې توری یا حرف ورڅخه ادا کېږي. مخرجونه عموماً په دوه ډوله دي.

• اجمالی مخرجونه

• تفصیلی مخرجونه

اجمالي مخرجونه پنځه دي:

الحلق (ستونی).

اللسان (ژبه).

الشفات (شونډې).

الخیشوم (د پزې آخري برخه).

الجوف (د خولې تشی).

د تفصیلي مخرجونو په شمیر کې د علماء کرامو تر مینځ اختلاف دی:

لومړی قول: د جمهورو قراء کرامو په نزد د تفصیلي مخرجونو شمیر اوولس (۱۷) دی. دوهم قول: د سیبویه او الشاطبي په نزد د تفصیلي مخرجونو شمیر (۱۶) دی ځکه چې د هغوی په نزد «جوف» مخرج نه دی. دریم قول: د قراء په نزد د تفصیلي مخرجونو شمیر (۱۴) دی ځکه د هغه په نزد «جوف» مخرج نه دی او همدارنگه د «لام، راء، نون» مخرج یو بولي.

راجح او جمهور قول دا دی چې د حروفو د مخرجونو شمیر اوولس (۱۷) دی چې ان شاء الله په تفصیل سره به بیان شي.

مخکې لدې چې د حروفو مخرجونه وپېژنو لمری باید د یوه حرف د مخرج د ادا کولو طریقه زده کړو هغه داسې ده کله چې د

یوه حرف مخرج معلومو لومړی همغه حرف ساکنو(زور، زبر او پېښ یې لرې کوو) او یوه زور لرونکې همزه ورباندې

داخلوو هر چېرې چې آواز ختم شي همغه د حرف مخرج دی.

مثلاً که زور لرونکې همزه (ا) پرساکنه ب (ب) داخله کړو نو (اَب) ترې جوړېږي، او کله یې چې تلفظ کړو نو معلومېږي چې د

(ب) مخرج د دواړو شونډو تر مینځ دی کله چې سره ولگېږي.

مخکې لدې چې د حروفو مخرجونه بیان کړو لومړی باید د ژبې برخې او د غاښونو نومونه او تفصیل بیان کړو ځکه څو پورې چې د ژبې برخې او غاښونه ونه پېژندل شي تر هغه پورې د مخارجو پېژندل گران دي.

أقسام اللسان (د ژبې برخې او ډولونه):

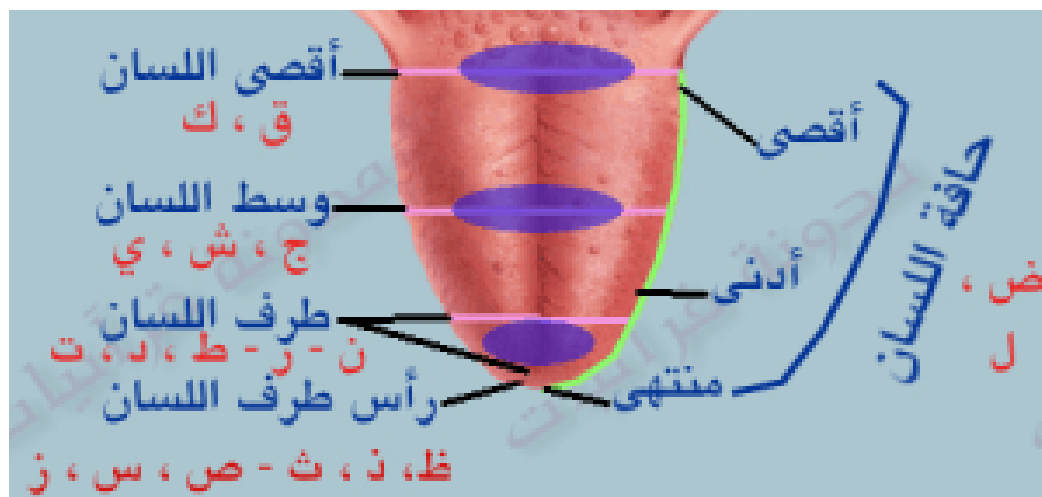
أقصى اللسان (د ژبې آخري برخه).

وسط اللسان (د ژبې منځنۍ برخه).

حافة اللسان (د ژبې اړخ).

طرف اللسان (د ژبې باندنۍ برخه)

رأس اللسان (ژبې سر يا څوکه).

الأسنان(غابنونه):

د بالغ انسان د غابنونو شمیر زیاتره (۳۲) وي چې (۱۶) يې په پورتنۍ او (۱۶) په لاندینۍ زامه کې ځای لري.

غابنونه عموماً پر څلورو برخو ویشل شوي دي (ثنايا ، رباعيات ، انياب ، اضراس).

۱ -ثنايا غابنونه : مخامخ څلور غابنونه دي چې پورته يې ثنايا عليا او کښته ته يې ثنايا سفلی بلل کېږي او ټول څلور کېږي چې دوه يې پورته اودوه يې ښکته موقعيت لري.

۲ -رباعي(يا رباعيات) غابنونه: د ثنايا غابنونو تر څنگ چې يو ښي اړخ ته او بل هم کيڼ اړخ ته واقع وي دوه په پاسنۍ زامه او دوه په لاندینۍ زامه کې موقعيت لري چې ټول څلور کېږي.

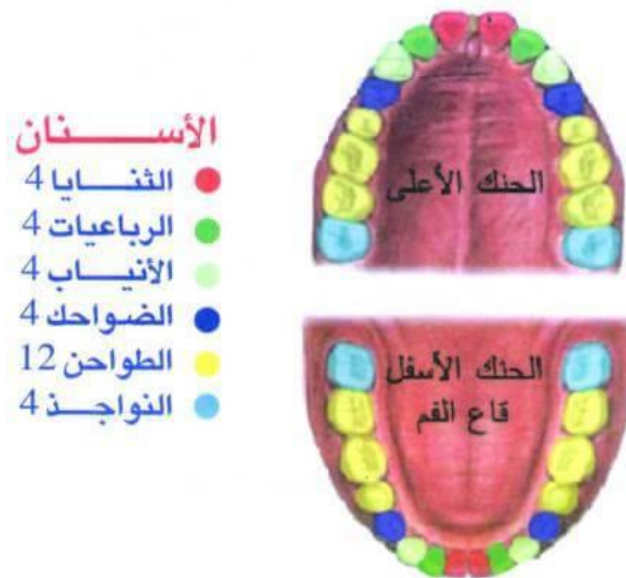
۳ -انياب غابنونه : د رباعي غابنونو ښي او کيڼ اړخ ته دوه پورته او دوه کښته غابنونه دي چې ټول څلور کېږي (ناب په عربي کې نېښ يا ميخ شکله ته وايي يعنې ډير تيز يا تيره غابنونه دي.

۴ -اضراس غابنونه: اضراس شل غابنونه دي چې لس يې په پورته زامه کې او لس يې په ښکته زامه کې موقعيت لري چې پر دريو برخو ویشل شوي دي:

(الف) ضواحک: ضواحک څلور غابنونه دي چې د انيابو په څنگ کې موقعيت لري (دوه يې پورته اودوه يې ښکته دي).

(ب) طواحن : طواحن د ضواحکو په څنگ کې دولس (۱۲) غابنونه دي چې شپږ يې پورته او شپږ يې ښکته موقعيت لري چې دا غابنونه د ژړندې دغابنونو په نامه هم ياديږي.

(ج) نواجذ : نواجذ څلور آخري غابنونه دي چې د طواحنو په څنگ کې موقعيت لري دوه يې پورته اودوه يې ښکته دي.

د تورو مخارج

په تير درس کې د ژبې د حصو او غاښونو بيان وشو چې د مخارجو د پيژندو لپاره مهم دي ، اوس د حروفو مخارج په تفصلي ډول بيانېږي:

اول: الحلق (ستونی):

په حلق کې درې مخرجونه دي (د حلق پيل، وسط يا د حلق منځ ، د حلق پای).

له ستوني يا حلق څخه شپږ حروف په لاندې ډول ادا کېږي:

د حلق له شروع يا اولي برخې څخه يعنې د خولې له طرفه “غ” او “خ” ادا کېږي لکه: (اُغ) (اُخ).

د حلق له منځنۍ برخې څخه “ع” او “ح” ادا کېږي لکه: (اُع) (اُح).

د حلق له آخري برخې څخه يعنې د سينې له طرفه “همزه” او “ها” ادا کېږي لکه (اُه) (اُه) —

پدې هکله يو شاعر داسې وايي:

حرف حلقی شش بود ای باوفا همزه ها وعین حا وغین وخا

دوهم: اللسان(ژبه):

په ژبه کې لس مخرجونه دي چې ۱۸ حروف ورڅخه ادا کېږي.

۱ — د “ق” مخرج:

کله چې د ژبې پای يا آخره برخه له نرم تالو سره ولگېږي د “ق” توری ادا کېږي.

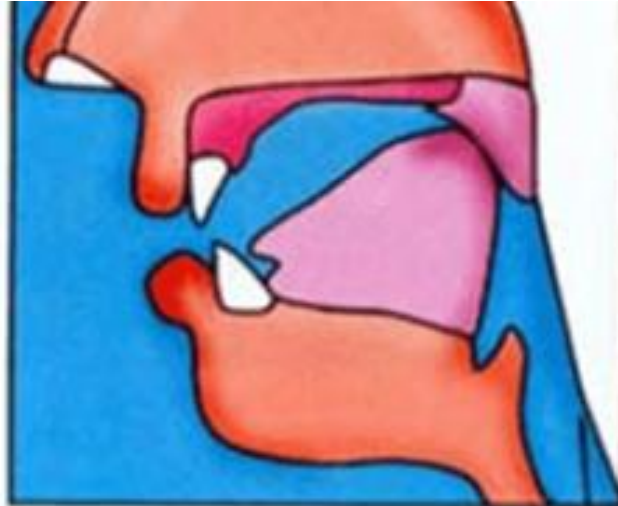
۲ — د “ک” مخرج:

د “ک” مخرج هم د “ق” په څير د ژبې پای له تالو سره لگېدو سره تلفظ کېږي مگر دومره توپير دی چې د قاف له مخرج څخه

لږ بيرون د خولې طرف ته او د هغه د تلفظ پر مهال کوچنۍ ژبه آزاده وي او د ژبې په پای پورې نه سرينېږي.

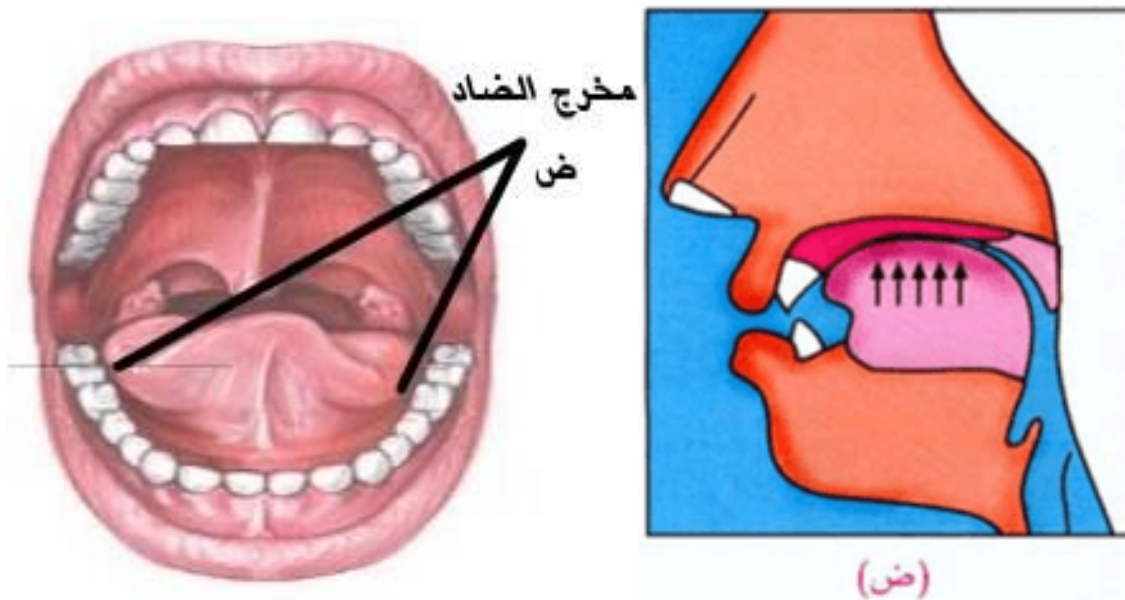
(ق)

(ک)

۳- د "ض" مخرج:

کله چې د ژبې یو اړخ له بڼې یا چپ طرف پاس اضراس غاښونو له داخلي دیوال یا څنگ سره ولگول شي د "ض" توری تلفظ کېږي، البته له چپې خوا څخه یې ادا کول آسانه دي. مګر له بڼې خوا څخه یې ادا کول زیات دی. إحدى حافتي اللسان مع ما يحاذيها من الأضراس العليا: ومنه يخرج أدق حروف العربية نطقا وهو حرف الضاد (ض). وخروج الضاد من حافة اللسان اليسرى أسهل وأكثر استعمالا من الحافة اليمنى (برنامج الأحكام التجويد). خو پام باید وشي چې ض د "ط" او "ذ" په څیر ادا نه شي.

۴- د "ل" مخرج:

کله چې د ژبې بیروني برخه یا «طرف اللسان» د پاس ثنایا غاښونو له تالو سره ولگول شي د "ل" توری ادا کېږي. مخرج لام ، طرف اللسان مع أطراف الثنیا العليا (کیف تحفظ القرآن / دوکتور مصطفی مراد). او ځینې علماء کرام وایي: کله چې د ژبې بیرونی طرف یا د ژبې اړخ د پاسنیو ثنایا ، انیاب ، رباعي او ضاحک له تالو سره ولگول شي د "ل" توری ادا کېږي. إحدى حافتي اللسان (أو كلاهما) مع ما يحاذيها من لثة الأسنان العليا (لثة الضاحكين والنايين والرابعيتين والثنتين): ويخرج منه حرف اللام (ل). (برنامج الأحكام التجويد).

۵- د "ن" مخرج:

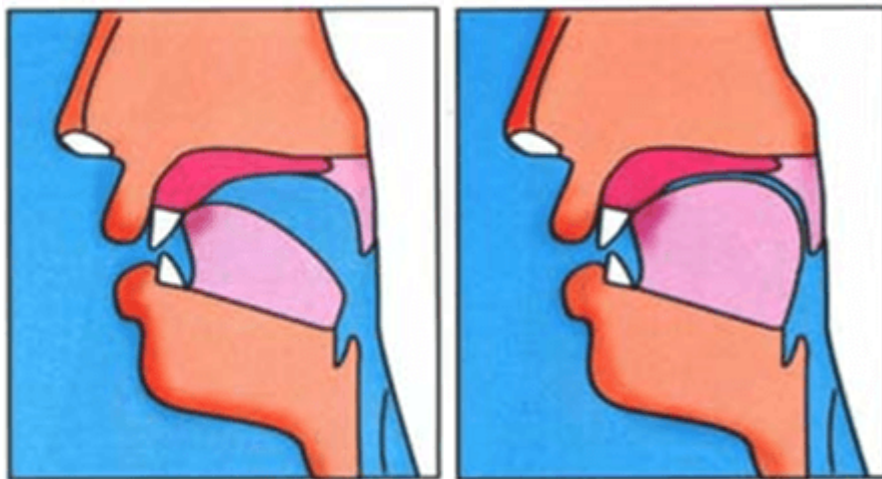
کله چې د لام د مخرج نه لږ کښته د ژبې بیرونی برخه (چې په عربي کې ورته طرف لسان او په فارسي کې ورته نوک زبان وایي) د پاس تالو سره د ثنایا ، رباعیاتو غاښونو مخامخ ولگول شي د "ن" توری ادا کېږي.

۶- د "ر" مخرج:

کله چې د ژبې نوک یا طرف لسان او د هغه د شاه څه برخه د پاس غاښونو (ثنایا ، رباعیاتو) د تالو سره ولگول شي د "ر" توری ادا کېږي.

۷- د "د، ت، ط" مخرج:

کله چې د ژبې نوک د پورته ټنایاوو له بیخ سره ولگېږي د "د"، "ت"، "او" ط "نوري ادا کېږي، خو دومره توپیر شته چې د "ط" حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کېږي او د "دال" او "تا" حروف تش یا باریک ادا کېږي.

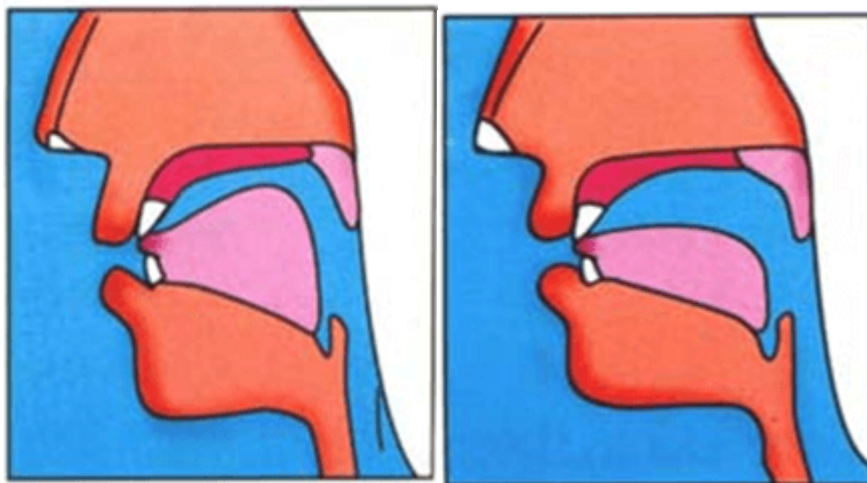

(ت، د)

(ط)

۸- د "ذ، ث، ظ" مخرج:

کله چې د ژبې نوک د پورته ټنایاوو له څوکې (سر) سره ولگېږي د "ذ، ث، ظ" (حروف ادا کېږي خو دومره توپیر شته چې د "ظ" حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کېږي او د "ذال" او "ثا" حروف تش یا باریک ادا کېږي.

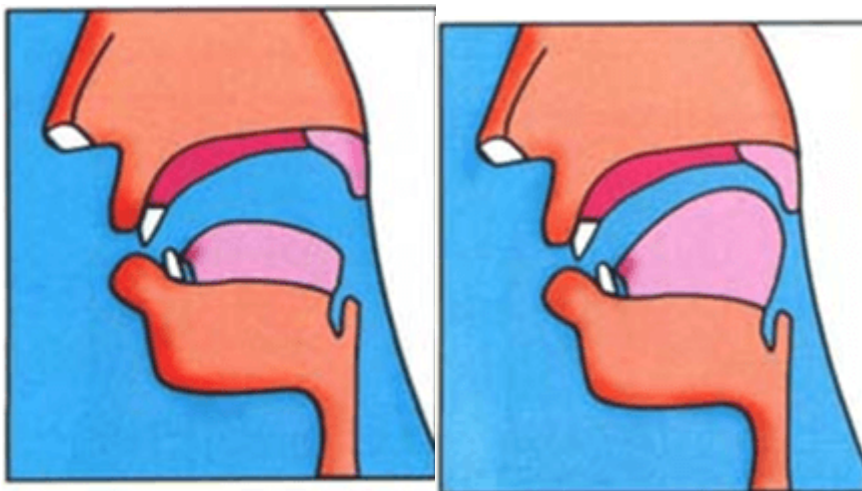

(ظ)

(ث، ذ)

۹- د"س، ز، ص" مخرج:

کله چې د ژبې څوکه د لاندنيو ثناياوو د داخل طرف سره ولگول شي نو د "ز، س، ص" توري ادا کېږي خو دومره توپير شته چې د"ص" حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کېږي او د "ز" او "س" حروف تش يا باريک ادا کېږي.

(ز، س)

(ص)

۱۰- د"ج، ش، ي" مخرج:

کله چې د ژبې منځنۍ برخه د د پاس تالو سره ولگېږي نو د "ج، ش، ي" توري تلفظ کېږي. او دلته د «ي» د حرف څخه غير مدي «ي» مطلب ده.

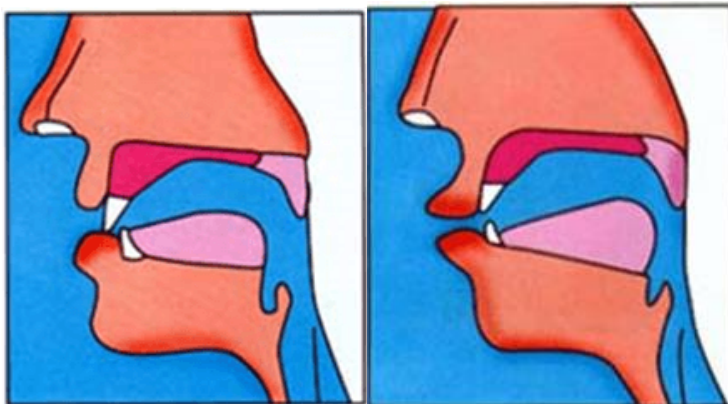
درېم: شونډې

په شونډو کېنې دوه مخرجونه دي: د "ف" مخرج او د "ب، م، و" مخرج چې څلور توري په لاندې ډول ورڅخه ادا کېږي:

۱- کله چې پاسنۍ او لاندینۍ شونډې سره ولگېږي د "ب" او "م" توري ادا کېږي خو دومره توپير شته چې "ب" د شونډو له لاندې (داخل) طرف څخه او "م" د شونډو له وچ (اندنۍ) طرف څخه ادا کېږي او د "م" په ادا کولو د خيشوم مخرج هم برخه اخلي.

او کله چې دواړه شونډې د گل د غوټۍ په څېر راغونډې شي او سره ونه لگول شي بې مده "و" ادا کېږي.

۳- کله چې د لاندینۍ شونډې گپه د پورته ثنايا غاښونو له څوکو سره ولگول شي د "ف" توري ادا کېږي.

(ف)

(و)

خلورم: خیشوم (دپوزي بیخ یا دپوزي آخره برخه).

له خیشوم څخه غڼه ادا کېږي (غڼه هغه آواز ته وايي چې د غرخه له آواز سره مشابه وي یعنې کله چې غرخه خپل بېج ته آواز کوي نو آواز یی له غڼی سره مشابه وي) ، کله چې نون او میم مشدد واقع شي نو او یا غڼه لرونکی ادغام مینځته راشي ، غڼه ادا کېږي.

پنځم : جوف (د خولې داخلي خالیکاه).

له دغه ځای څخه دری مد لرونکي توري ادا کېږي.

۱- “و” کله چې ساکن وي او له هغه څخه مخکې حرف پېښ ولري لکه “المغضوب”

۲- “ی” کله چې ساکنه وي او مخکې حرف یې زیږ ولري لکه “نستعین”

۳- “الف” کله چې ساکن وي او له هغې مخکې حرف زور ولري لکه “قَالَ” .

چې ښه مثال یې (نُوحِيهَا) دی.

د مخارجو د لنډیز جدول

شمیره	عام مخرج	د مخارجو شمیر	خاص مخرج	الحروف توري	مسلسل نمبر
۱	الحلق (ستونی)	۱	اقص الحلق (د ستوني آخري برخه)	ء ، ها	۱
		۲	وسط حلق (د ستوني مینځنۍ برخه)	ع، ح	۲
		۳	أدنى الحلق (د ستوني لومړۍ برخه)	غ، خ	۳
۲	اللسان ژبه	۱	اقصى اللسان (کله چې د ژبې پای د نرم تالو سره ولگول شي).	ق	۴
		۲	د «ق» د مخرج سره نږدې لږ د خولې د باندي طرف ته.	ک	۵
		۳	وسط اللسان (کله چې د ژبې مینځنۍ برخه د مقابل تالو سره ولگول شي).	ج، ش، ی	۶
		۴	حافة اللسان (کله چې د ژبې یو اړخ له ښي یا چپ طرف پاس اضراس غاښونو د داخلي دیوال سره ولگول شي).	ض	۷
		۵	طرف اللسان (کله چې د ژبې څوکه د پاس د ثنایا غاښونو د تالو سره ولگول شي).	ل	۸
		۶	طرف اللسان (کله چې د ژبې څوکه د پاس ثنایا ، رباعیاتو د تالو سره ولگول).	ن	۹
		۷	طرف اللسان (کله چې د ژبې څوکه د پاس تالو سره د رباعیاتو او ثنایاوو غاښونو مینځ کښی ولگول شي).	ر	۱۰
		۸	طرف اللسان (کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له د، ت، ط بیخ سره ولگېږي).	د، ت، ط	۱۱

۹	طرف اللسان (کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له څوکې (سر) سره ولگيږي).	ث، ذ، ظ	۱۲
۱۰	رأس اللسان (کله چې د ژبې څوکه د لاندنيو ثنایاوو د داخلي طرف سره ولگيږي).	س، ص، ز	۱۳
۱	مابين الشفتين (کله چې پاسني او لاندینی شونډې سره ب، م، و ولگيږي).		۱۴
۲	کله چې لاندې شونډه د پاس غاښونو سره ولگول شي.	ف	۱۵
۱	الجوف (د خولې تشې څخه راوځي)	ا، و، ي	۱۶
۵	الخيشوم (د پوزې له پيڅ څخه راوځي).	غنه	۱۷
۳	الشفتان شونډې		
۴	جوف د خولې تشې		
۵	الانف پوزه		

تمرین :

- ۱- د قصی اللسان د ژبې کومه برخه ده او ددې برخې څخه کوم حروف ادا کیږي ؟
- ۲- د (ضاد) د حرف مخرج بیان کړئ او د (طاء او ذال) حروفو د ادا کولو سره یې څه فرق دی.
- ۳- د (ذال) د حرف مخرج بیان کړئ او د (زاء) د حرف سره په ادا کولو کې څه توپیر لري ؟
- ۴- د (حاء) او (هاء) د حروفو په ادا کولو کې څه فرق دی ؟
- ۵- د (سین) او (صاد) د حروفو په ادا کولو کې څه فرق دی ؟
- ۶- د (طاء) مخرج کوم دی او (تاء) سره کوم فرق لري او که نه ؟

د ساکن نون او تنوین احکام

ساکن نون هغه دی چې حرکت (زور، زیر او پېښ) ونه لري یعنې غړوندی واله "نْ" دی او تنوین دوه زورونه، دوه زیرونه او دوه پېښونو (ـَ ـِ ـُ) ته وايي.

ساکن نون او تنوین څلور احکام لري چې عبارت دي له: ادغام، اقلاب، اخفاء او اظهار.

۱- ادغام:

ادغام په لغت کې د یو څیز په بل څیز کې داخلولو ته ویل کیږي.

او دعلم تجوید په اصطلاح کې کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د "یرملون" (ی، ر، م، ل، و، ن) د تورو څخه کوم یو توری راشي نو هلته ادغام کیږي او دا ډول ادغام دوه ډوله دی: الف: غنه لرونکی . ب: بې غنی ادغام.

الف : غنه لرونکی ادغام:

کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د یمو (ی، م، ن، و) له تورو څخه کوم توری راشي غنه لرونکی ادغام پکې کیږي.

ب : بې غني ادغام :

کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د لږ (ل،ر) کوم یو توری راشي بې غني ادغام پکې کېږي.
دغنه لرونکي ادغام مثالونه :

«ي : «مَنْ يَهْدِي - آيَةً يُعْرِضُوا

«م : «مِنْ مَالٍ - قَرَارِ مَكِينٍ

«و : «مَنْ وَجَدَ - يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةً

«ن : «عَنْ نَفْسٍ - إِلَى شَيْءٍ نُكْرٍ

د بې غني ادغام مثالونه :

«ل : «إِنْ لَبِثْتُمْ - مَتَاعاً لَكُمْ

«ر : «مِنْ رَبِّكُمْ - مَثَلًا رَجُلًا.

استثناءات:

- ۱ - د ادغام لپاره دا شرط دی چې مدغم به په یو کلمه کې او مدغم فیه به په بله کلمه کې وي مگر که چېرې په یوه کلمه کې وي هلته اظهار مطلق تر سره کېږي او په قرآنکریم کې څلور ځایونه داسې دي لکه: «الدنيا، صنوان، قنوان، ببيان .»
- ۲ - کله چې په ساکن نون او میم وقف وشي نو اظهار مطلق واجب دی.
- ۳ - ځینې ځایونه د نون ساکن او تنوین له قواعدو څخه مستثنی دي لکه: [یس * وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ]، [ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ].
د امام شاطبي په نزد د وصل په حالت د سین نون (یس) کې او همدارنګه دوهم آیت شریف کې حرف نون کې اظهار تر سره کېږي.

په عمومي توګه د ادغام اقسام:

د صرفیانو په اصطلاح کې که دوه همجنس توري په یوه کلمه کې په پر له پسې توګه راشي په داسې حال کې چې لومړی یې ساکن او دوهم متحرک وي نو ادغام مینځ ته راځي لومړی توری په دوهم کې مدغم کېږي او دا ډول ادغام په دری ډوله دی:

۱ - د جنسینو ادغام:

که دوه توري له یو جنس (یو منخرج) څخه په یوه کلمه کې په پرله پسې توګه راشي چې اول یې ساکن او دوهم یې متحرک وي نو ساکن حرف په متحرک کې مدغم کېږي چې دپته د جنسینو ادغام ویل کېږي لکه:

قَدْ تَبَيَّنَ - ارْكَبْ مَعَنَا - يَلْهَثُ ذَلِكَ - وَدَّتْ طَائِفَةٌ.

په پورته مثالونو کې د (دال ، تاء) ، (باء ، میم) ، (تاء ، ذال) او (تاء ، طاء) حروف له یو منخرج څخه دي چې یو په بل کې مدغم شوي او د ادغام نښه یې شد دی.

۲- د مثلینو ادغام:

که دوه یوشان توري په یوه کلمه کې په پرله پسې ډول راشي چې اول یې ساکن او دوهم یې متحرک وي نو ساکن حرف په متحرک کې مدغم کېږي چې دیته د مثلینو ادغام وایي : لکه:

فَمَا رَبَحْتَ تِّجَارَتَهُمْ - وَقَدْ دَخَلُوا - وَذَا التَّوْنِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا

۳- د متقاربینو ادغام:

که دوه داسې توري په یوه کلمه کې په پرله پسې راشي چې مخرجونه یې سره نژدې وي پداسې ډول چې اول یې ساکن او دوهم یې متحرک وي نو ساکن حرف په متحرک کې مدغم کېږي چې دیته د متقاربینو ادغام ویل کېږي لکه: ساکن (قاف) په (کاف) کې چې مخرجونه یې سره لنډ دي لکه:

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ.

ساکن (لام) په (راء) کې : [وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا]

ساکن (نون) په (راء) کې لکه : [أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ]

لاندې حالات ورڅخه مستثنی دي ځکه چې دلته سکنه ادا کېږي:

[كَأَلَّا بِلِسَانٍ رَّانٍ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ] (سوره: المتفین).

[وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ] (سوره: القيامة)

قاعدې : د هغه ادغام چې لومړی توری یې ساکن او دوهم متحرک وي حکم واجب دی.

لکه: فاضرب بعصاك الحجر

قاعدې : که د متمثلینو په ادغام کې لومړی او دوهم توری دواړه متحرک وي نو هلته ادغام کول جایز دي لکه: «لاتأمننا» چې په اصل کې «لاتأمننا» ؤ د عاصم رحمه الله په نزد جایز ادغام په ټول قرآن کې همدا یو ځای د لاتأمننا په کلمه کې دی. او که چېرته لومړی توری متحرک او دوهم ساکن وي هلته ادغام کول منع دي لکه یغضضن دا ځکه چې لومړی توری قوی متحرک دی او دوهم توری چې ساکن دی ضعیف دی چې د ادغام تحمل نلري. د ادغام په وجه د ادغام دوهم توری ځني وخت په مکمل ډول له مینځه ځي او د ځینو آواز پاتې کېږي چه دوه قسمه دی.

کامل ادغام:

هغه ادغام دی چې کله دوه توري چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي مدغم شي تر ادغام وروسته د لومړي توري د تلفظ کولو هيڅ اثر پاتې نه شي لکه:

أَجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا - مِّن رَّبِّهِمْ

ليدل کيږي چې د (تاء) لفظاً او صفتاً نه تلفظ کيږي يا لکه:

أَوَّلِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ

دا ډول ادغام په قرآنکريم کې په مشدد ډول ښودل شوی وي .

ناقص ادغام:

د دوو تورو داسې ادغام چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي تر ادغام وروسته د لومړي ذاتاً څه اثر پاتې ولې صفت يې باقي وي ، يا په بل عبارت کله چې لومړی حرف د يو څو صفاتو سره په دوهم حرف کې مدغم شي ديتته ناقص ادغام وايي . مثال:

وَمَا لَهُمْ مِّنَ اللَّهِ مِن وَّاقٍ ، مَّن يَقُولُ

ليدل کيږي چې نون په (واو) او (ياء) مدغم شوی دی مگر د غني صفت يې پر ځای پاتې دی چې داسې تلفظ کيږي:

مِنْ وَّاقٍ

مِنْ يَقُولُ

اقلاب ، اظهار او اخفاء

اقلاب:

اقلاب لغتاً يو څيز په بل څيز بدلولو ته وايي او د علم تجويد په اصطلاح کې کله چې د ساکن نون او يا تنوين څخه وروسته د “ب” توري په کومه کلمه کې راشي نو تنوين يا ساکن نون په واړه ميم بدلېږي او غنه پکې ضروري وي .

مثال: مِّن بَعْدِ - سَمِيعٌ بِصِيرٌ

اظهار:

اظهار په لغت کې څرگندولو ته وايي، او د علم تجوید په اصطلاح کې د دوه تورو جلا کول دي، داسې چې د ساکن نون او تنوین څخه وروسته د حلقی حروفو (ء، ه، ع، ح، غ، خ) څخه یو توری راشي، ساکن نون یا تنوین اظهار پرې یعنی بنسټه او له وروستي توري څخه جلا تلفظ کېږي نون په طبعی شکل له خپل منخرج څخه ادا کېږي، ځکه چې نون د خولې له ابتدا څخه را وځي، او حلقی حروف په حلق کې ادا کېږي چې فاصله یې یو تر بله ډیره ده.

مثالونه:

ء:	يَنَّاوْنَ	مِنْ أَمْرِهِمْ	كُلُّ آمَنَ
ه:	مِنْهُمْ	إِنْ هُوَ	فَرِيقًا هَدَى
ع:	أَنْعَمْتَ	مَنْ عَمِلَ	سَمِيعٌ عَلِيمٌ
ح:	تَنْحِتُونَ	فَمَنْ حَجَّ	حَكِيمٌ حَمِيدٌ
غ:	فَسَيُنْغِضُونَ	مِنْ غِلٍّ	قَوْلًا غَيْرَ
خ:	الْمُنْخِفَّةُ	مِنْ خَيْرٍ	حَكِيمٌ خَيْرٌ

اخفاء:

اخفاء په لغت کې پټولو ته وايي او د علم تجوید په اصطلاح کې کله چې د اظهار، ادغام او اقلاب له حروفو څخه پرته د هجاء د نورو پنځلسو (ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ک) تورو څخه یو توری د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته راشي نو دغې سره اخفاء پکې کېږي.

یعنی د ساکن نون یا تنوین د ادا کولو منخرج د اخفاء د حرف منخرج ته وړل کېږي او هلته ادا کېږي.

یا په بل عبارت کله چې د اخفاء توري له ساکن نون او تنوین څخه وروسته راشي نو ساکن نون یا تنوین په متوسط ډول د اظهار او ادغام تر منځ ادا کېږي.

ص: يَنْصُرْكُمْ رِيحاً صَرْصراً

ذ: مَنذَرٌ سَرَاعاً ذَلِكْ

همداسې د هیجا د نورو حروفو لپاره:

ادغام

د ساکن توري داخلېدل په محرک توري کې چې د یو مشدد توري په توګه لوستل کېږي.

دوه ډوله دي : ۱- غنه لرونکي ۲- پرته له غنې

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین
ي	مَنْ يَقُولُ	و فرَقٌ يَجْعَلُونَ
ن	مَنْ نَعَمَة	يَوْمَئِذٍ نَاعِمَة
م	وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ	عَذَابٌ مُّقِيم
و	مَنْ وَلِي	يَوْمَئِذٍ وَاهِيَة
ل	مَنْ لَدَنَا	فَسَلَامٌ لَكَ
ر	مَنْ رِبْهَم	غَفُورٌ رَحِيم

اقلاب

د ساکن نون او تنوین بدلول په میم باندې سره له غنې او حرف باء

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین
ب	مَنْ بَعْدَ	سَمِيعٌ بَصِيرٌ

نون او تنوین ځکه په میم بدلېږي چې «م» مخرج د «باء» د مخرج سره مشترک دی او همدارنګه د «م» توری د «نون» سره په غنه کې مشترک مخرج لري.

اظهار

د غڼې څخه پرته د اظهار د تورو او نون حرف څرگند او ښکاره لوستل

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین
ء	يَنَّاوَن	كَلَّ آمن
هـ	مَنَّهُم	جَرَفٍ هَار
ع	مَنْ عَمِلَ	حَقِيقٌ عَلِي
ح	مَنْ حَادٍ	عَلِيمٌ حَكِيم
غ	مَنْ غَلٍ	قَوْلًا غَيْر
خ	الْمُنْخَنَقَةُ	يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ

اخفاء

د ادغام او اظهار تر منځ حالت دی د تشدید څخه پرته غڼه

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین
ص	يَنْصُرْكُمْ	رِيحًا صَرْصَرًا
ذ	مَنْذِرٌ	سِرَاعًا ذَلِكْ
ث	مَنْ ثَمَرَةٍ	جَمِيعًا ثَم
ك	مَنْ كَلَّ	عَادًا كَفَرُوا
ج	مَنْ غَلٍ	شَيْئًا جَنَاتِ
ش	الْمُنْخَنَقَةُ	عَلِيمٌ شَرَع
ق	يَنْقَلِبُونَ	سَمِيعٌ قَرِيب
س	مَنْ سَبِيلٍ	بَشَرًا سَوِيًّا
د	أَنْدَادًا	قَنَوانٌ دَانِيَةٌ
ط	يَنْطَقُونَ	صَعِيدًا طَيِّبًا
ز	فَأَنْ زَلَلْتُمْ	يَوْمَئِذٍ زُرْقًا
ف	وَأَنْ فَاتَكُمْ	عَمِيٌّ فَهَمٌ

ت	مَنْتَهَوْنَ	جَنَاتٍ تَجْرِي
ض	مَنْ ضَلَّ	مَسْفَرَةً ضَاكَّةً
ظ	مَنْ ظَهَرَ	ظِلًّا ظَلِيلًا

د ساکن میم احکام

ساکن میم دری احکام لري ادغام، اخفاء او اظهار

۱- ادغام :

ساکن میم فقط په میم کې ادغامیږي .

کله چې د ساکن میم نه وروسته بل متحرک میم راشي نو میم په میم کې مدغم کیږي او د یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه غږه پکې کیږي . لکه :

(أَمْ مِّنْ) (وَمِنْهُمْ مَّنْ) (كَمْ مِّنْ) (لَهُمْ مَغْفِرَةٌ) .

۲- اخفا :

کله چې له ساکن میم نه وروسته د (ب) حرف راشي له غږ سره اخفا کیږي چې د پته شفوي اخفا هم ویل کیږي یعنی شونډې به د یوه وینښته په اندازه فاصله لري او مکملی به نه سره لگیږي .
احکام تجوید لیکي چې که د میم نه وروسته د (ب) حرف راشي اخفا او اظهار دواړه روا دي مگر اخفاء کول غوره دي .
مثال :

(هُمْ بَارِزُونَ) (كَلْبُهُمْ بَاسِطٌ) (إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ) .

۳- اظهار :

د ادغام او اخفا حروفو (م، ب) پرته نور شپږویشته حروف که له ساکن میم وروسته راشي اظهار کیږي . یعنی ساکن میم له غږ پرته ښکاره او له خپل مخرج څخه ادا کیږي .

لکه : **أَنَّ لَهُمْ جَنَّتٍ - أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلَ - الْحَمْدُ لِلَّهِ ، لَهُمْ فِيهَا**

خو د نورو حروفو په پرتله په (و، ف) تورو کې د مخرج د اختلاف په وجه اشد اظهار کیږي لکه : په “و” کې اَمْوَالٍ او په “ف” کې كَيْدُهُمْ فِی تَضَلُّلٍ

د ساکن میم احکامو لنډیز

ادغام	
کله چې د ساکن میم وروسته متحرک میم راشي ادغام صورت نیسي چې د متمثلین ادغام بلل کیږي.	
حرف	مثال
م	و منهْم من - کم من - أم من
دې ادغام ته متمثلین ادغام وايي ځکه دواړه توري یو شان د یو مخرخ څخه دي او همارنگه ادغام ضغیر هم بلل کیږي ځکه چې اول یې ساکن او دوهم یې متحرک دی.	
اخفاء	
کله چې د ساکن میم وروسته د باء حرف راشي اخفاء میخته راځي چې یوازې په دوو کلمو کې میخته راځي.	
حرف	مثال
ب	هم بارزون - کلبهم باسط
اظهار	
کله چې د ساکن میم وروسته د «باء او میم» حروفو پرته د هیجا نور حروف راشي هلته اظهار کیږي ، یعنې د غني پرته څرگند لوستل کیږي	
مثالونه	
أم أمستم - یمترون - أن لهم جنات - أم خلقوا	

مشدد نون او میم

حروف	مثال		
	په حروفو کې	په افغالو کې	په اسماء کې
ن	انَّ	تظُنُّونَ	مَنَّا
م	ثمَّ	دَمْرَنَاهُمْ	هَمَّاز
حکم : د دوو حرکتونو په اندازه غنه کول.			

غُنه :

غُنه هغه آواز دی چې له خیشوم (د پوزې له وروستۍ برخې) څخه راوځي او د یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي .

یو حرکت دومره وي لکه خلاصه ګوته چې بنده شي یا تړل شوي ګوته چې خلاصه کړل شي .

غنه په میم مشدد ، میم مدغم او میم اخفاء ، نون مشدد ، نون مدغم نون اخفاء او تنوین کې تر سره کیږي

غڼه لره پنځه مراتب دي :

- ۱- المشدد (شد لرونکي میم او نون کې کامله غڼه تر سره کیږي) .
- ۲- المدغم (د ادغام په صورت کې کامله غڼه تر سره کیږي) .
- ۳- المخفي (د اخفاء نون او تنوین او اخفاء شفوي او انقلاب په صورت کې کامله غڼه د دوو حرکتونه په اندازه تر سره کیږي) .
- ۴- الساكن المظهر (کله چې نون ساکن وروسته حلقې حروف وي په نون کې ناقصه غڼه تر سره کیږي او د شفوي اظهار په صورت په میم کې ناقصه غڼه ادا کیږي) .
- ۵- المتحرک (په نون او میم متحرک کې ناقصه غڼه تر سره کیږي) .

د مد احکام، لومړي برخه

د مد احکام

مد په لغت کې کش کولو ته وايي او د تجوید په اصطلاح کې د مد د تورو صوت ته له طبعي اندازې زیات کش کولو ته مد وايي .

د مد توری دری دي (الف ، واو ، یاء) یعنی چې کله “الف” ساکن ماقبل حرف یې فتحه یا زور ولري لکه : قَالَ .

او چې کله “واو” ساکن ماقبل یا مخکینی حرف یې ضمه یا پېښ ولري لکه : يَقُول

او چې کله “یا” ساکنه ماقبل حرف یې کسره یا زیر ولري لکه : قِيل

هر کله چې له دغو دریو حروفو وروسته همزه یا سکون راشي د مد توري له طبعي اندازې زیات کش کول کیږي .

یعنی د مد سبب دوه شیزونه دی همزه – سکون .

قصر (لنډول) قصر د مد ضد دی چې پدی حالت کې د مد حروف په طبعي ډول کش کول کیږي او زیادت نه پکې کیږي یعنې د

یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي دا ځکه چې د مد له حروفو وروسته د مد سبب (همزه او یا سکون) نه وي راغلي .

مد عموماً په دوه ډوله دی .

لومړي- اصلي (طبعي) مد

دوهم- فرعي یا طویل مد

لومړی- اصلي یا طبعي مد:

طبعي مد هغه مد دی چې له مدي حروفو (الف، واو، یاء) وروسته همزه یا سکون نه وي راغلی چې د قصیر یا اصلي مد په نامه هم

یادیږي چې د یو الف یا دوه حرکتونو په اندازه کش کول کیږي .

دوهم- فرعي مد:

فرعي مد هغه مد دی چې له مدي حروفو وروسته سبب (همزه او سکون) راغلی وي ، او دغه مد د طویل مد په نامه هم یادیږي .

د اصلي (طبيعي) مد ډولونه:

طبيعي يا اصلي مد په پنځه قسمه دی چې په لاندې ډول بيانېږي:

۱- مد بدل:

هغه مد دی چې په هغه کې دوی همزی متصل یو په بل پسې راغلی وي لومړۍ متحرکه او دوهمه یې ساکنه وي، دوهمه ساکنه همزه د مد په حرف یعنی “الف” او یا “ی” بدله شوي وي لکه: (آدَمَ) چې دا په حقیقت کې (آدَمَ) وو چې پدې کې دوهمه همزه د مد په حرف یعنی الف باندې بدله شوې او (آدَمَ) ترېنه جوړ شوی، یا لکه: (أَيْمَانًا) چې دا په حقیقت کې (أَمَانًا) وو چې پدې کې هم دوهمه همزه د مد په حرف یعنی “ی” باندې بدله شوې او (أَيْمَانًا) ترېنه جوړ شوی.

د مد بدل کش کول د دوو حرکتونو په اندازه جایز دي چې ځینې علماء کرام یې د کش کولو اندازه تر دوو حرکتونو زیاته ګڼي او په مد فرعي کې یې شماري (المیسر المفید فی علم التجوید ص ۷۷).

۲- مد عوض:

کله چې په مفتوح یا زور لرونکي تنوین باندې وقف وشي نو زور لرونکي تنوین په الف باندې عوض کېږي چې په دې صورت کې د دوو حرکتونو په اندازه مد کول واجب دي لکه دغه قول د الله سبحانه و تعالی: [وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا].

په « أَفْوَاجًا » چې کله وقف وشي « أَفْوَاجًا » لوستل کېږي او د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کېږي.

۳- اصلي حرفي مد: دا هغه مد دی چې د مقطعاتو په ځینو حروفو کې راغلی وي، او دوه حرکتونه مد پکې کېږي لکه (حا، یا، طا، ها، را) چې دا حروف د (حی طهر) په کلمه کې جمع شوي دي.

۴- مد صله صغرای یا صله قصیر:

کله چې د “ها” ضمیر او “ها” اسم اشاره په یوه کلمه کې راغلی وي او له هغه څخه مخکې یا وروسته حرف متحرک وي نو د دوو حرکتونو په اندازه مد پکې ادا کېږي.

چې د پېښ په حالت کې د (واو) په شان لوستل کېږي او د زیر په حالت کې د (ی) په شان لوستل کېږي.

لکه دا قول د الله سبحانه و تعالی: وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ (المسد).

او فرمائي: فَوَسَطْنَ بِهِ يَوْمَئِذٍ الْجَمْعَ (العاديات).

۵- مد تمکین: کله چې دوي “یا” ګانې یا دوه “واو” وونه په یوه کلمه کې راشي په داسې شکل چې اوله “ی” یا اول “واو” ساکن او دوهم متحرک وي نو په دې حالت کې هم دوه حرکتونه مد ادا کېږي چې دینته مد تمکین وایي او درې حالتونه لري:

الف: کله چې ساکن واو وي ماقبل حرف یې پېښ ولري او د ماقبل مخکې حرف زور ولري لکه: {ءَأْمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ}

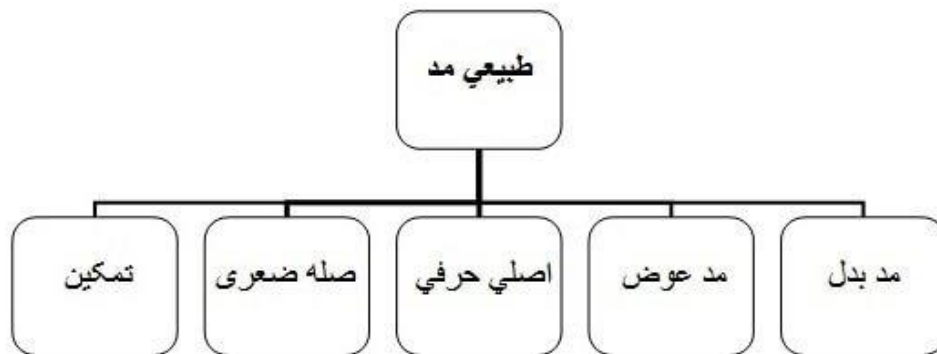
یا کله چې د ساکن یاء څخه مخکې متحرکه یاء راشي لکه: {فِي يَوْمَيْنِ}.

ب: کله چې مدي واو د پېښ لرونکي واو وروسته راشي لکه: {يَلُورُنْ}.

یا د زیر لرونکي یاء څخه وروسته مدي یاء راشي لکه: {يُحْيِي وَيُمِيتُ}.

ج: کله چې د زیر لرونکي مشددې یاء وروسته مدي یاء راشي لکه: {حُيِّيتُمْ ، النَّبِيِّينَ ، الْأَمِينِ}

په پورته درې واړو صورتونو کې تمکین مد ادا کېږي د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کېږي.

د فرعي مد احکام

د فرعي مد ډولونه :

فرعي يا غير طبيعي مد هغه مد ته وايي چې د مد تر حروفو وروسته سبب راغلی وي چې سبب يې همزه يا سکون دی له دوه حرکتونو څخه زيات بيا تر شپږو حرکتونو پورې کش کول کېږي او فرعي مد په لاندې ډول ویشل شويدي:

هغه مد چې سبب يې همزه وي په دوه ډوله دی:

۱- مد متصل واجب

۲- مد منفصل جايز

هغه مد چې سبب يې سکون وي ، دا هم په دوه ډوله دی:

۱- اصلي سکون

۲- عارضي سکون

د اصلي سکون له کبله مد په څلور قسمه دی :

مثقل کلمي ، مخفف کلمي ، مثقل حرفي او مخفف حرفي.

د عارضي سکون له کبله مد په دوه ډوله دی :

مد عارض لسکون ، مد لين لازم

فرعي يا غير طبيعي مد په لاندی ډول په تفصيل سره ذکر کېږي.

۱- متصل مد :

کله چې د مد له تورو وروسته همزه راشي او د مد حرف او همزه دواړه په يوه کلمه کې وي ، پدغه صورت کې د مد حرف د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کېږي ، د حفص په نزد څلور يا پنځو حرکتو په اندازه کش کول کېږي او حکم يې واجب دی

لکه : [: شَاءَ - جَاءَ - أَلْمَلَأَكَة].

وينو چې په « شَاءَ » کې د الف چې د مد حرف دی وروسته همزه راغلي ده.

۲- منفصل مد :

کله چې د مد له حروفو وروسته همزه راشي او د مد حرف او همزه دواړه په يوه کلمه کې نه وي بلکې د مد حرف په يوه کلمه کې او همزه په بله کلمه کې راغلي وي منفصل (جلا) مد بلل کېږي ، چې د څلورو حرکتونو نه تر پنځو حرکتونو پورې کش کول کېږي او حکم يې جايز دی لکه:

[مَا أُنْزِلَ - إِنَّا أُوحِينَا إِلَيْكَ]

۳- مثقل کلمي مد:

کله چې د مد حرف او سبب يې (سکون) دواړه په يوه کلمه کې راغلي وي او د مد سبب شد لرونکي توري وي يا د مد د حرف وروسته مشدد حرف راغلی وي د کلمي مثقل مد په نامه يادېږي لکه:

[وَلَا الضَّالِّينَ - الْحَاقَّةُ]..

په « الضَّالِّينَ » کې د الف چې د مد توری وروسته مشدد حرف چې لام دی راغلی دی. ددی مد حکم لازم دی يعنې د شپږو حرکتونو پورې کش کول کېږي.

۴- مخفف کلمي مد :

کله چې د مد د حرف وروسته د مد سبب د سکون لازم په توګه په يوه کلمه کې راغلي وي او د مد سبب مشدد نه وي د کلمي مخفف په نوم يادېږي.

سکون لازم دا چې د وقف او وصل دواړو حالاتو کې سکون اصلي وي تغير نه کوي دا مد د قرآنکریم يوازې په يوه کلمه راغلی لکه [:ءالثن]

ددی مد حکم هم لازم دی د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کېږي.

۵- مثقل حرفي مد :

کله چې د مد حرف او سبب يې (سکون) په يو د مقطعاتو حروفو کې راشي او سبب يې شد لرونکي توري وي د مثقل حرفي مد په نامه يادېږي. لکه : **الم - طسم**

د ياء څخه وروسته راغلی نون (السين) په ميم مدغم شوي او يا باندې مد کول مثقل (دروند) مد ګرځيدلی دی. پدې حروفو کې ځکه مد وي چې (لام) يا (سين) کې د مد حرف ساکن ماقبل يې له خپله جنسه يعنی "الف" ساکن ماقبل يې زور او "ی" ساکنه ماقبل يې زير او وروسته يې مشدد حرف راغلی دی چې ددی مد حکم هم لازم دی يعنی (مثقل حرفي لازمي مد هم ورته وايي) او د پنځوڅخه تر شپږو حرکتونو پورې کش کول کېږي.

۶- مخفف حرفي مد :

کله چې د مد له حرف څخه وروسته په يو د مقطعاتو حروفو کې سبب (سکون) راغلی وي او مشدد نه وي د مخفف حرفي مد په نامه يادېږي. لکه:

[ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيد - ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ - ن والقلم وما يسطرون].

پدې حروفو کې ځکه مد وي چې (قاف) يا (نون) يا (صاد) کې د مد حرف ساکن ماقبل يې له خپله جنسه يعنی “الف” ساکن ماقبل يې زور او “و” ساکن ماقبل يې پيښ او وروسته يې سکون راغلی دی. ددی مد حکم هم لازم دی تر شپږو حرکتونو پورې کش کول کېږي.

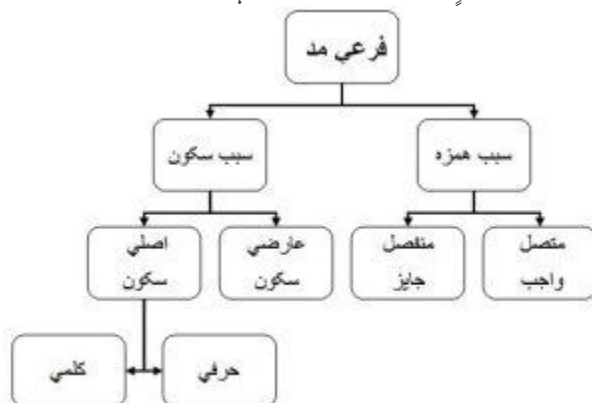
۷- مد عارض لسکون :

کله چې د مد له حروفو څخه وروسته سکون راشي او دغه سکون اصلي سکون نه وي بلکه د وقف له کبله يو حرف ساکن شوی وي نو دپته عارضي سکون وايي او مد ته يې عارض لسکون مد وايي، چې دا هم د دوه حرکتونو، څلورو حرکتونو او شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کېږي او ددې مد حکم هم جايز دی يعنی پدی کې طول ، توسط او قصر جواز لري لکه:

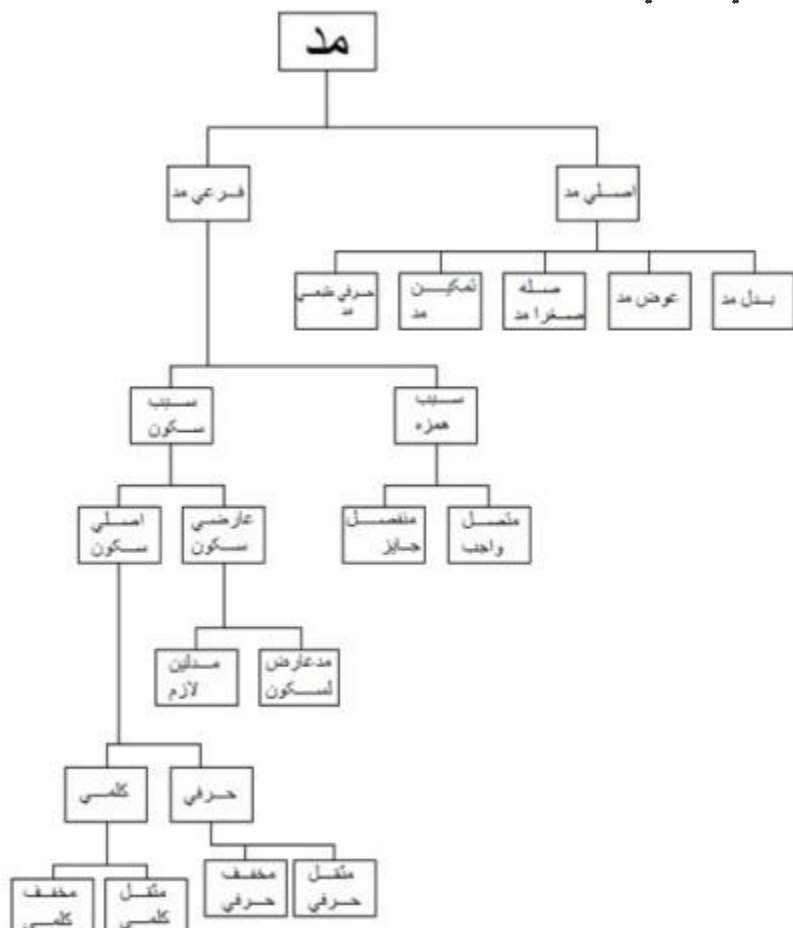
[رب العالمين ، الکافرون، ان الله شديدالعذاب]

۸ — د لين لازم مد :

لين نرمی ته وايي چې دا صفت په دوو حروفو کې دی کله چې “او” ساکن وي ماقبل يې زور لرونکی توری وي او يا “ي” ساکنه ماقبل يې زور لرونکی توری وي چې دغه “و” او “ی” ته د لين حروف وايي يعنی کله چې “و” او يا “ی” ساکن ماقبل يې زور لرونکی توری وي نو پدې حالت کې مد کېږي که ددی مد سبب (سکون) اصلي وي (د لين لازم) په نامه يادېږي لکه: (کهييغص) چې د عين په حرف کې لين لازم دی او حکم يې لازم دی يعنی طول يې د پنځو څخه تر شپږو حرکتو او توسط يې تردونيمو حرکتو پورې کش کول کېدای شي ، او که ددی مد سبب (سکون) عارضي يعنی د وقف له کبله وي د لين عارض لسکون په نامه يادېږي لکه : من خوفٍ - قریش - البيت چې ددی مد حکم جايزدی يعنی طول - توسط او قصر جواز لري.

د طبيعي او فرعي مدونو د ډولونو لنډيز:

د «را» د حرف احکام:

۱- د «را» توری که چیری زور یا پېښ ولري یا د «را» حرف خپله ساکن مخکې حرف یې زور یا پېښ ولري نو پدې صورت کې تفخیم کیږي یعنی «را» ډکه تلفظ کیږي.

مثالونه: رَبُّكَ - رَزَقُوا - مَرْفُوعَةٌ - غُرُضَةٌ

۲- که د «را» حرف زیر ولري یا «را» ساکنه او مخکې حرف یې زیر ولري نو پدې صورت کې ترقیق کیږي «را» باریکه تلفظ کیږي.

رَخْلَةٌ - فِرْعَوْنَ

۳- کله چې «را» ساکنه او ماقبل حرف یې زیر ولري او وروسته یې مستعلیه حروف په یوه کلمه کې راشي نو پدې حالت کې «را» ډکه تلفظ کیږي یعنې تفخیم پکې کیږي لکه:

[إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمُرْصَادِ، فِرْعَاسٍ]

او که چیرته “را” په یوه کلمه او حرف مستعلیه په بله کلمه کې راغلی وی پدی حالت کې “را” باریکه تلفظ کیږي یعنی ترقیق پکې کیږي لکه: فاصبر صبرا جمیلا.

۴ - کله چې “را” ساکنه ماقبل یې همزه وصل راغلی وي یا مخکې له “را” نه عارضي کسره راغلی وي پدې حالت کې هم “را” ډکه تلفظ کیږي یعنی تفخیم پکې کیږي لکه:

[أَمْ ارْتَابُوا - ارْجِعِي].

په پورته مثالونو کې مخکې له “را” څخه عارضي کسره یا وصلی همزه راغلی ده.

۵ - کله چې “را” ساکنه او ماقبل حرف یې هم ساکن وي نو د هغه ماقبل ماقبل ته ترجیح ورکول کیږي که د ماقبل ماقبل یې زور یا پېښ وي ډکه او که زیر وي باریکه تلفظ کیږي لکه: [وَالْفَجْرِ + وَلَيَالٍ عَشْرٍ].

۶ - کله چې “را” ساکنه او ماقبل یې “ی” ساکنه راغلی وي نو پدې حالت کې هم “را” باریکه تلفظ کیږي یعنی ترقیق پکې کیږي لکه: خیر، سیر.

د حرف لام احکام:

۱ - په لفظ جلاله (الله جل جلاله) کې که د لام نه مخکې حرف زور یا پېښ ولري تفخیم کیږي یعنی “لام” ډک تلفظ کیږي لکه: هُوَ اللَّهُ - نَزَرَ اللَّهُ الْمُؤَقَّدَةُ

همدارنگه که د “لام” نه مخکې حرف ساکن وي له هغه مخکې حرف زور یا پېښ ولري پدې صورت کې هم د “لام” توری ډک ادا کیږي لکه: عَلَى اللَّهِ - وَاعْبُدُوا اللَّهَ.

۲ - که د “لام” نه مخکې حرف زیر ولري یا د “لام” نه مخکې حرف ساکن وي او د هغه نه مخکې حرف زیر ولري ترقیق کیږي یعنی “لام” باریک ادا کیږي لکه: [قُلِ اللَّهُمَّ - وَيُنَجِّ اللَّهَ]

مگر لام (ال) بغیر له لفظ جلاله نه په نورو کلماتو کې په دوه ډوله دی:

(۱) - شمسي حروف (ال” شمسي

(۲) - قمری حروف (ال” قمری

شمسي حروف هغه حروف دي چې کله (الف لام) پری داخل شي نو (لام) نه لوستل کیږي بلکې په وروستي حرف کې مدغم کیږي.

لکه: النَّاسُ، الطَّائِمَةُ - الشَّمْسُ - التَّوَاب... اوداسی نور.

د شمسي “ال” د پیژندنې علامه دا ده چې د لام نه وروسته حرف شد لرونکې وي.

قمری حروف هغه حروف دي چې کله (الف لام) پری داخل شي نو (لام) لوستل کیږي یعنې نه مدغمیږي لکه: الْقَمَرُ، الْعَلِيمُ -

الخبیر - القيوم... اوداسی نور

- ددې درسونو بیا کتونکی حافظ القرآن بناغلی قاري صاحب وایي: زمونږ گران استاد مرحوم قاضي صاحب محمد کریم حیدري په لاندی شعرکی په ډیر ښه ډول بیان کړيدي.

د حلق شونډو ټول حروفونه

د لسان جیم، یا، قافونه

قمری گڼه جانانه

نورشمسي دي پرماکرانه

القمر الشمس ته ګوره

نورقياس کړه زما وروره

لکه پټ ستوري په لمر کې

وي خوښکاري په قمر کې

القمر کې لام ښکاره دی

په الشمس کې پټ پنه دی

اوپه بل ځای کې یی په لنډ ډول داسې بیان کړېدي.

شین جمع غاښونه شمسي — نور واړه قمري

یعنې شین له هغو حروفوسره یوځای چې په غاښونو کې ادا کېږي شمسي حروف دی او پاته نور قمري حروف دي چې دواړه

(۱۴ - ۱۴) حروف کېږي.

یعنې شمسي حروف دا دی: (ت - ث - د - ذ - ر - ز - س - ش - ص - ض - ط - ظ - ل - ن).

او پایي نور قمري حروف دي.

د همزه وصل احکام:

تعریف: همزه وصل هغه زیاته شوې همزه ده چې د ساکن حرف د لوستلو لپاره کارول کېږي، په اول د کلمې کې لوستل کېږي او په مینځ د کلمې نه لوستل کېږي.

د قرآنکریم ځینې کلمات داسې وي چې لومړی حرف یې ممکن حرکت (زور، زیر، پېښ) لرونکی وي د دا ډول کلماتو د تلفظ په پیل کولو کې څه مشکل نه وي.

مګر په داسې صورت کې چې د کلمې لومړی حرف ساکن وي نو د هغه د تلفظ شروع غیر ممکنه وي نو باید د هغه د ابتداء لپاره د وصل همزه وکاروو تر څو وتوانېږو د کلمې لومړی حرف تلفظ کړای شو په همدې وجه د (و صل همزې) په نوم یادېږي. یعنې د وصل د همزې په وسیله د کلمې لومړی ساکن حرف تلفظ کېږي.

همزه دوه قسمه ده: همزه وصل (ا) او همزه قطع (أ)

همزه وصل: هغه همزه ده چې کله د کلمې په پیل کې راشي تلفظ کېږي مګر کله چې د کلمې په مینځ کې راشي نه تلفظ کېږي.

د کلمې په پیل کې لکه: **الْعَمَّ**، **المدرسة**

د کلمې په مینځ کې لکه: **ما اِسْمُکَ**

همزه قطع: هغه همزه ده چې په هر حالت کې تلفظ کېږي.

د وصل همزه په دریو کلمو اسم، فعل او حرف کې واقع کېږي.

د همزه وصل حرکات:

۱- حرف:

په قرآنکریم کې هغه حرف چې د وصل همزه اخلي حرف تعریف (الف، لام) دی چې د وصل په حالت کې زور اخلي. کله چې د وصل همزه په لام تعریف داخله شي د ابتدا او پیل په حالت لوستل کېږي او په مینځ کې نه لوستل کېږي لکه دغه قول د الله سبحانه وتعالی: [التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ] (التوبه: ۱۱۲). وینو چې همزه وصل یوازې په (التَّائِبُونَ) لوستل او په نورو ټولو کلمو کې ساقطیږي او د فتحې (زور) حرکت اخلي ملاحظه: کله چې همزه استفهام (د سوالیه همزه) په الف لام تعریف داخله شي نو همزه په الف مد بدلېږي لکه: (اللَّهُ) په لقوله تعالی: [قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ] (فصلت: ۴۴).

۲- اسم:

د وصل همزه په سماعي او قیاسي اسماء داخلېږي، او سماعي اسماء لس دي چې د هغه څخه اووه اسماء په قرآنکریم کې ذکر شوي دي لکه: (ابن، بنت، اثنان، اثنتان، امرؤ، امرأة، اسم). لکه دا قول د الله تعالی: [إِنَّ مَرِيَمَ] (البقرة: ۸۷). [إِبْنَتَ عِمْرَانَ] (التحریم: ۱۲).

قیاسي اسماء:

د خماسي فعل مصدر لکه: ابتغاء - افتراء

د سداسي فعل مصدر لکه: استکبار

په اسماء کې د وصل همزه همیشه زیر لرونکي وي.

۳- فعل:

د اسم او حرف پرته د قرآنکریم نورې کلمې د فعل دي، د فعل د کلمې دریم حرف ته ګورو که چېرې د فعل د دریم حرف حرکت زور یا زیر لرونکی وي نو د وصل همزه مکسوره (زیر لرونکی) وي او که د فعل دریم حرف مضموم (پیسې لرونکی) وي نو د وصل همزه به هم مضمومه وي لکه:

قوله سبحانه وتعالی: [إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ] (الفاتحة).

و قوله سبحانه وتعالی: [اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ] (التوبة: ۸۰).

و قوله سبحانه وتعالی: [ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ].

لسم درس - د حروفو صفات

د حروفو صفات

صفات د صفت جمع ده او صفت د حرف د ادا په وخت کې داسې کیفیت دی چې له بل حرف سره یې فرق وشي د حروفو د صفاتو یوه ګټه همدا ده چې د یو شان مخرج یا قریب المخرج حروفو فرق وشي.

د صفاتو په شمیر کې د علماؤ اختلاف دی چې ځینې علماء شمیر اوولس (۱۷) او د ځینې په نزد څلویښت او څلور څلویښت دي. دلته هغه قول چې شمیر یې اوولس دی تر مطالعې لاندې نیول شوی دي. صفات په دؤ برخو ویشل شوي دي متضاد او غیر متضاد.

متضاد صفات: متضاد هغه صفات دي چې د هغه لپاره ضد وي او دا پنځه صفات دي چې له ضد سره یې لس صفات کیږي.

غیر متضاد صفات : غیر متضاد هغه صفات دي چې د هغه لپاره ضد نه وي او دا اووه صفات دي.

متضاد صفات : متضاد صفات پنځه دي چې له ضد سره یې لس کیږي لکه په لاندې جدول کې:

استغلاء (مستعلیه)	ضد	استفال (مستفله)
شدت (شدیدیه)	ضد	رخوت (رخویه)
جهر (جهریه)	ضد	همس (مهموسه)
اطباق (مطبقه)	ضد	انفتاح (منفطحه)
اذلاق (مذلقه)	ضد	اصمات (مصمته)

۱- استغلاء (مستعلیه): په لغت کې لوړوالي ته وایي او په علم تجوید کې د ژبې پورته کیدل دي وتالو ته د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري اوچت او ډک ادا کیږي.

داسې چې د ادا کولو په وخت کې د دژبې بیخ پورته تالوژته لوړیږي د لوړېدو له کبله دا توري ډک تلفظ کیږي. حروف یې اووه دي چې پدې جمله کې جمع شوي (خص ضبط قظ).

۲- استفال (مستفله): (په لغت کې ټیټوالي ته وایي او په علم تجوید کې د ژبې ټیټوالی دی له پاس تالوڅخه د حرف د ادا کولو په وخت کې، یعنې د ادا کولو په وخت کې د ژبې بیخ تالو ته نه لوړیږي له دې کبله دا توري نرم تلفظ کیږي.

حروف یې ۲۲ دي) ء ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ک ل م ن ه و ي ا، او کوم حروف چې دا صفت لري نازک او نرم ادا کیږي.

۳- شدت: په لغت کې سختي یا قوت ته وایي او په علم تجوید کې د صوت یا غږ بندېدل دي د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري په سختی سره ادا کیږي.

یعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز په سختی سره ودریږي او د آرامتیا په وخت کې آواز ورباندې بندیږي. حروف یې اته دي چې په) أجد قظ بکت (جمله کې جمع شوي دي.

۴- رخوت: په لغت کې سستوالي یا نرمۍ ته وایي او په علم تجوید کې جریان د صوت دی د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري په کمزورۍ او نرمۍ سره ادا کیږي، یعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز جریان پیدا کوي.

حروف یې ۱۶ دی له ث ح خ ذ ز س ش ص ض ظ غ ف ه و ي ا) څخه عبارت دي.

۵- جهر: په لغت کې څرگندوالي یا اعلان ته وایي او په علم تجوید کې د ساه بندېدل دي د حروفو د ادا کولو په وخت کې او ضد یې همس دی.

یعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز یا کاملاً بند شي او یا یوه برخه د هغه بنده شي.

حروف يې (عظم وزن قاري ذي غض جد طلب) جمله کې جمع شوي دي.

کله چې نوموړي حروف ساکن او يوه زور لرونکي همزه ورباندې داخله شي نو ساه يا کاملاً بندېږي او يا يې يوه برخه بندېږي نو که ساه کاملاً بنده شوه مونږ وايو چې پدې حرف کې د جهر صفت ډير قوي دی او که يې يوه برخه بنده شوه نو وايو چې پدې حرف کې د جهر صفت متوسط دی او که له هغه نه هم لږ بنده شي نو وايو چې د جهر صفت ضعیف دی.

۶- همس(مهموسه): په لغت کې پتوالی يا کرار ویلو ته وايي او په علم تجويد کې د ساه جريان دی د حرف د ادا کولو په وخت کې، يعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې ساه نه بندېږي بلکه جاري وي او په آواز کې يو ډول ښکته والی راځي چې ښه مثالونه يې لکه اسلفتم ، اهدنا ، واشکرولی او داسی نور.

حروف يې لس دی چې عبارت دی له (فحشه شخص سکت).

۷- اذلاق : په لغت کې تیزی ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د ژبې له اړخ او شونډو نه په تیزی او آسانی سره ادا کېږي.

حروف يې شپږ دی چې عبارت دی له (فر من لب).

۸- اصمات (مصمته): په لغت کې چوپوالی ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د تلفظ په وخت کې ثقيل او سخت ادا کېږي.

حروف يې ۲۳ دی عبارت دی له (جز غش ساخط صيد ثقة إذ وعظه يحضک).

۹- اطلاق : په لغت کې تماس او نښليدو ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د حروفو د ادا په وخت کې د ژبې مينځ د پورته تالو سره نښلي.

حروف يې څلور دي:

(ص ض ط ظ).

۱۰- افتتاح (منفتمه): په لغت کې خلاصوالی يا بيلوالي ته وايي او په علم تجويد کې د ژبې خلاصوالی دی له پاس تالو څخه د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري د حروفو د ادا په وخت کې ژبه له تالو نه جلا وي.

حروف يې ۲۵ دي (من أخذ وجد سعة فزکا حق له شرب غيټ).

غير متضاد صفتونه:

غير متضاد صفتونه اوه دي انحراف ، قلقله ، لين ، صفير ، تکرير ، تفشي او استطالت

۱- انحراف : په لغت کې کوږوالي ته وايي او په اصطلاح کې د حرف ميلان دی د ژبې له نوک څخه دا صفت د “ل” او “را” په حروفو کې دی چې د ادا په وخت کې د خپل مخرج څخه کم کوږوالي پيدا کوي.

۲- قلقله : په لغت کې حرکت او خوځښت ته وايي.

د قلقلي د حروفو صفت دا دی چې د سکون په حالت کې د هغې د تلفظ پر مهال په مخرج کې خوځښت رامینځته کېږي د قلقلي حروف پنځه دي چې په (قطب جد) کې جمع شوي دي.

د قلقلي اقسام:

قلقله د ادا کولو له مخکې درې قسمه ده:

قلقله کبری : کله چې د قلقلي حرف مشدد وي او په آخر د کلمې واقع شوی وي هلته لويه قلقله تر سره کېږي لکه دغه قول د الله سبحانه وتعالی : [يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجَّ] او [قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ].

قلقله وسطی:

کله چې د قلقلې حرف ساکن وي په آخر د کلمې واقع وي او وقف ورباندې شوی وي او مشدد نه وي نو متوسطه قلقله ادا کېږي، لکه دا قول د الله تعالی: [قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ].

قلقله ضغری: کله چې د قلقله حرف ساکن وي په مینځ د کلمې کې راغلی وي کوچنی قلقله تر سره کېږي لکه دا قول د الله تعالی: [فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ]

۳- لین: د لین معنی ده سهولت او نرمي او دا حروف د ادا په وخت له مخرج څخه په نرمۍ سره ادا کېږي.

حروف یې دوه دی (واو، یا) چې خپله ساکن وي ماقبل یې مفتوح (زور) لرونکی توری وي.

لکه: (خوف، صیف، قریش... او داسی نور)

۴- صغیر: د صغیر معنی دا ده چې د دغو حروفو د تلفظ پر مهال د شپیلۍ د آواز په شان آواز غوږ ته رسیږي له همدې کبله هغه ته صغیریه حروف وایي چې له "ص ز س" حروفو څخه عبارت دي.

۵- تکریر: دا صفت یوازې په "ر" کې لیدل کېږي چې د ادا په حالت کې یو ډول لږزه پیدا کېږي، یعنې د ادا په وخت ژبه رپړې پداسې ډول چې "را" تکرار تلفظ نشي.

۶- تفشي: په لغت کې شیندلو ته وایي دغه صفت د "ش" د حرف دی چې ددې توری د ادا کولو په وخت کې آواز په خوله کې خپریږي.

۷- استطالت: په لغت کې اوږدوالي ته وایي او دا صفت لرونکی توری یواځې د "ض" حرف دی چې د ادا په وخت کې د

مخرج له شروع تر پایه ټول اضراس غاښونه نیسي.

د ځینو مشابح حروفو تر مینځ توپیر

د «ذ» او «ز» ترمنځ فرق:

د «ذ» مخرج: کله چې د ژبي نوک د پاسنیو ثنایا غاښونو له څوکی سره ولگېږي د «ذ» توری ادا کېږي.

د «ز» مخرج: کله چې د ژبي څوکه دلاندنیو ثنایا غاښونو د بیخ سره ولگېږي د «ز» توری ادا کېږي نو ویلای شو چې د «ذ» په ادا کې د ژبي څوکه بیرون خواته راوځي ولی د «ز» په تلفظ کې نه راوځي.

او «ز» حرف د سفیر صفت لري چې مخکې بیان شو د شپیلۍ په شان آواز لري.

د «ث» او «س» ترمنځ فرق:

د «ث» او «س» حروفو ترمنځ همداسې فرق دی لکه د «ذ» او «ز» ترمنځ چې موجود ؤ ځکه «س» د «ز» له مخرج څخه ادا

کېږي او د صغیر صفت لري پداسې حال کې چې «ث» د «ذ» له مخرج څخه ادا کېږي د همس صفت او رخوت په هغه کې واضح دی.

د «ظ» او «ض» ترمنځ فرق:

د «ظ» مخرج: هرکله چې د نوک زیاته برخه د پاسنیو ثنایا غاښونو له څوکی سره ولگېږي د «ظ» حرف ادا کېږي.

د «ض» مخرج: کله چې د ژبي یواړخ د پاسنیو اضراس غابونو سره ولگول شي د «ض» توری تلفظ کیږي البته له چې خوا څخه یې ادا کول آسانه دي ،نو ځکه د ظا مخرج له ض نه لرې دی.

او بل دا چې د «ض» حرف د استطالت صفت لري چې بل په هیڅ کوم حرف کې دا صفت نشته.
«هغه حروف چې همیشې ډک یا مفخم تلفظ کیږي اومستعلیه حروف ورته وایی اووه دي (خص ، ضغط ، قط)

د «س» او «ص» تر منځ فرق :

کله چې د ژبي څوکه د لاندنیو ثنایاوو د داخل طرف سره ولگول شي نو د “ز،س،ص” توري ادا کیږي خو دومره توپیر شته چې د “ص” حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کیږي او د “ز” او “س” حروف تش یا باریک ادا کیږي.

د قرآنکریم په تلاوت کې ځینې خپرې غلطۍ

د قرآنکریم په تلاوت کې ځینې خپرې غلطۍ. (اخطاء الشائعة في تلاوة القرآن):

سورة الفاتحة:

۱ - ځینې خلک د الله تعالی په دغه قول « **مَالِكِ** يَوْمَ الدِّينِ » کې د « مالک » په کلمه کې د (کاف) حرف ساکن تلفظ کوي حال دا چې زیر لري.

۲ - ځینې خلک د الله تعالی په دغه قول « **إِيَّاكَ نَعْبُدُ** وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ » کې د « نَعْبُدُ » په کلمه کې د (دال) حرف ساکن تلفظ کوي حال دا چې د (دال) حرف پېښ لري.

سورة البقرة:

۳ - ځینې خلک د الله تعالی په دغه قول [فَانفَجَرْتُ مِنْهُ **عَشْرَةَ** عَيْنًا] (البقرة: ۶۰) آیت کې د « **عَشْرَةَ** » په کلمه کې د (شین) حرف چې ساکن دی په زور سره یې تلفظ کوي چې داسې ویل غلط دي.

۴ - ځینې خلک د الله تعالی په دغه قول [**وَلَا تَعْتَوُوا** فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ] (البقرة: ۶۰) آیت کې د « **تَعْتَوُوا** » په کلمه کې د (ثاء) په پېښ سره تلفظ کوي (تعثوا) حال دا چې زور لري . زور سره یې تلفظ کوي چې داسې ویل غلط دي.

سورة النساء:

۵ - ځینې خلک د الله تعالی په دغه قول [هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمِنْ **بِجَادِلِ** اللَّهُ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ] (النساء: ۱۰۹) آیت کې د « **بِجَادِلِ** » په کلمه کې د (لام) حرف ساکن تلفظ کوي (تعثوا) حال دا چې د (لام) حرف پېښ لري

سورة المائدة:

۶ - ځینې خلک د الله تعالی په دغه قول [وَمَا أَكَلِ **السَّبْعِ** إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ] (النساء: ۱۰۹) آیت کې د « **السَّبْعِ** » په کلمه کې د (باء) حرف چې مشدد زور لرونکی دی په پېښ سره یې تلفظ کوي (السُّبْعِ) چې داسې ویل غلط دي.

سورة الأنعام:

۷ - ځینې خلک د الله تعالی په دغه قول [وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ **الْحِجْنِ** وَخَلَقَهُمْ] (الأنعام: ۱۰۰) آیت کې د « **الْحِجْنِ** » په کلمه کې د (نون) حرف په پېښ سره تلفظ کوي (الْحِجْنُ) حال دا چې د (نون) حرف زور لري.

۸ - ځینې خلک د الله تعالی په دغه قول [وَمِنْ **الْأَنْعَامِ حَمُولَةٌ** وَفَرَشَاءُ] (الأنعام: ۱۴۲) آیت کې د « **حَمُولَةٌ** » په کلمه کې د (حاء) حرف په پېښ سره تلفظ کوي حال دا چې زور لري.

۹ - ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ] (الأنعام: ۱۴۳) آيت کې د « الْمَعْزِ » په کلمه کې د (عين) حرف په زير سره تلفظ کوي حال دا چې (عين) ساکن دی.

۱۰ - ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قَبِيماً مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ] (الأنعام: ۱۶۱) آيت کې د « قَبِيماً » په کلمه کې د (قاف) حرف چې زير لري او د (ياء) حرف زور لري او مشدد نه دی ، چې مشدد لوستل يې غلط دي.

سورة الأعراف:

۱۱ - ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْذُومًا مَّدْحُورًا] (الأعراف: ۱۸) آيت کې د « مَذْذُومًا » په کلمه « مَذْذُومًا » يعنې په ميم سره يې تلفظ کوي او د « مذموما » کلمه د سوره اسراء په (۱۸ او ۲۲) ايت ذکر شوی ده.

۱۲ - د الله تعالى په دغه قول [تَتَخَذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا] (الأعراف: ۷۴) آيت کې ځينې خلک د « الْجِبَالَ » نه مخکې (من) زياتوي (من الْجِبَل) يې تلفظ کوي ، حال دا چې دا کلمات په سوره الحجر او سوره نحل کې ذکر شوي دي.

۱۳ - ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْنَا صَالِحًا لَّنُكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ] (الأعراف: ۱۸۹) آيت کې د « دَعَوَا » په کلمه کې د (دال، عين) حروفو ته پيش ورکوي حال دا چې دواړه زور لري.

په رسم المصحف کې ځينې خپرې غلطۍ:

۱ - کوم ځای کې چې د (واو) حرف د پاسه (کوچنی الف) ليکل شوی وي د الف مد معنی لري لکه:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

چې داسې لوستل کيږي : وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ

۲ - کوم ځای کې چې د (واو) د حرف وروسته د پاسه کوچنی الف ليکل شوی وي نو د واو مد معنی لري يا د واو د ودرېدو معنی لري لکه:

أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

چې داسې لوستل کيږي : أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ (القرة : ۱۵۷) .

۳ - کچېرې د حرف (واو) سره بل کوچنی واو ليکل شوی وي نو واو په مد دلادل کوي لکه:

وَإِنْ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونُ السِّنْتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ
مِنَ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

چې داسې لوستل کيږي : وَإِنْ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا **يَلُونُ** السِّنْتَهُم بِالْكِتَابِ (ال عمران : ٧٨) .

٤ - همدارنگه (تلور) :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ
وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا
أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ
تَلَوْا أَوْ تُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

وَإِنْ **تَلَوْا** أَوْ تُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (السناه : ١٣٥) .

همداسې :

إِنَّ وَلِيََّ اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٦٦﴾

[إِنَّ **وَلِيََّ** اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ] لوستل کيږي

همدارنگه :

وَجَاءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَنْذَكُرُ
الْإِنْسَانَ وَآنِي لَهُ الذِّكْرُ ﴿١٣﴾

چې داسې لوستل کيږي :

[**وَجَاءَ** يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَنْذَكُرُ الْإِنْسَانَ وَآنِي لَهُ الذِّكْرُ]

د وقف او وصل احکام

د وقف او وصل پیژندل یو له اهمو مباحثو دعلم التجوید څخه دي چې د قرآنکریم لوستونکي یې باید په پوره اهتمام په نظر کې ونیسي .

حضرت علی رضی الله عنه د (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِیلاً) په تفسیر کې ویلي (هو تجوید الحروف، ومعرفة الوقوف) یعنی: ددې مطلب د حروفو تجوید او د وقفونو پیژندل دي.

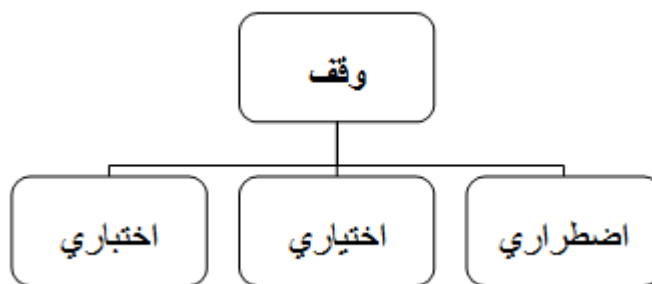
ابن الأنباري وايي: چه وقف او وصل پیژندل ډیر ضروري دي په خاصه توگه دهغه چا لپاره چې د قرآن کریم په معنی نه پوهیږي نوهغه به یې په فواصلو پیژني نو ویلای شو چې (د وقف او وصل پیژندل) د قرآن د تعلیم لومړي واجب دي.

د وقف تعریف:

وقف په لغت کې ودرېدو او خنډ کولو ته وايي، او د تجوید په اصطلاح کې د کلمې په آخر باندې د ساه او آواز بندول او وروسته قرائت ته ادامه ورکول د وقف په نامه یادېږي.

د وقف اقسام:

په عمومي توگه وقف په دری ډوله دی: اضطراري، اختیاري او اختیاري.

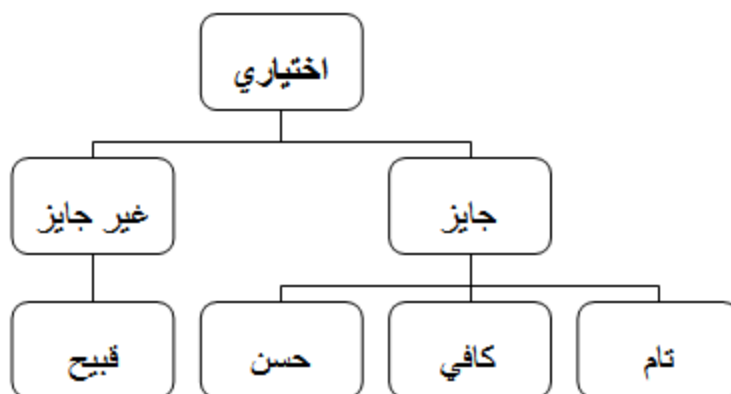
وقف اضطراري:

وقف اضطراري هغه وقف دی چې د یو غیر اختیاري سبب له مخې مینځته راشي لکه: د تنفس تنگوالی یا ستړیا، ټوخی، پرنجی او نور.

وقف اختیاري:

په یوه کلمه باندې وقف اختیاري عبارت له هغه وقف څخه دی چې قاري د کوم غدر پرته پخپل اختیار او اراده هغه تر سره کوي.

وقف اختیاري: هغه وقف دی چې زده کوونکی په یو عبارت باندې د معلم په غوښتنه تر څو زده کوونکی و آزمایي وقف وکړي.

وقف تام :

وقف تام په یو کلمه باندې هغه وقف دی چې معنی پوره شي او د راتلونکي سره هیڅ لفظي او معنوي تعلق ونلري ، لکه د سورتونو په آخر باندې وقف ، د قصې په پای کې وقف ، د مؤمنانو او کافرانو د صفاتو په آخر او یا د جنت او دوزخ د ذکر په پای کې او یا د نورو داسې موضوعاتو په پای کې وقف کول چې د هغه موضوع پای وي .

حکم : وقف کول حسن دي .

مثال : [أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ + إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ] (البقرة 5-6) (المثال الأول)

وقف کافی :

وقف کافی په یوه داسې موضوع باندې وقف کولو ته وايي چې د راتلونکي موضوع سره معنوي تعلق ولري نه لفظي ، یعنې په معنې کې یو له بله تعلق لري مګر په لفظ کې یو بل سره څه تعلق نلري .

حکم : وقف او وصل دواړه جایز دي .

مثال : وقف کول په (الْبَيْتِ) باندې په دغه قول د الله تعالی [فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ + الَّذِي أَطْعَمَهُم مِّنْ جُوعٍ وَآمَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ] (قریش 3-4)

ځکه چې ما قبل د مابعد سره په معنی کې تعلق لري مګر په لفظ او اعراب کې پیوستون او تعلق نلري .

وقف حسن :

په یو داسې موضوع او عبارت باندې وقف کولو ته وايي چې معنی یې پوره وي مګر راتلونکي موضوع د معنی پوره کېدو لپاره مخکې موضوع ته اړتیا ولري .

حکم : څرنگه چې معنی یې پوره (حسن مفید) ده ، وقف ورباندې پکار دی او د ادامه په حالت کې یې له راتلونکي موضوع سره اعاده او تکرار پکار نه دی ، مګر دا چې د آیت سره وي او د آیت په سر به مطلق وقف تر سره کېږي که څه هم معنوي او لفظي تعلق ولري ځکه چې د آیت په سر باندې وقف کول سنت دي .

وقف غیر جایز :

وقف غیر جایز داسې وقف دی چې قاري په داسې عبارت باندې وقف وکړي چې معنی یې پوره شوې نه وي او د راتلونکي عبارت سره لفظي او معنوي تعلق ولري .

حکم : جایز نه دی مگر دا چې ضرورت وي لکه : د نفس تنګي ، توخی ، پرنجی او نور . نو کله یې چې اضطراري وقف وکړ په هغه باندې اعاده کول واجب دي .

وقف قبیح :

په کوم داسې عبارت باندې وقف کول چې راتلونکي عبارت سره لفظي او معني تعلق ولري او په معنی کې قبیح غلطی رامینځته کوي وقف قبیح بلل کیږي .

حکم : د ضرورت پرته حرام دی او که اضراً وقف وشي اعاده یې واجب ده .

د وقف کولو طریقه :

په آخر د کلمې باندې دریدل یا وقف په څلورو طریقو تر سره کیږي

۱- وقف ابدال :

(بدلول) د وقف په حالت کې د کلمې آخري توری په بل توري بدلیږي

الف) : کله چې آخر دکلمې تاء (ة) وي د وقف په حالت کې په (ه) بدلیږي لکه : (رَحْمَةً - رَحْمَةً)

ب) : هغه کلمات چې په تنوین (دوه زورونه) ختم شوي وي د وقف په حالت کې په مدي الف بدلیږي لکه

: (حِسَاباً - حِسَاباً) او که چیرته په (دوه زیرونو او دوه پیښونو) باندې ختم شوي وي آخري حرف یی ساکن کیږي.

۲- وقف اسکان :

(ساکن کول) د ابدال او مفتوح تنوین نه بغیر په نورو ټولو کلماتو کې د وقف په حالت کې د کلمې د آخري توري څخه حرکت

لرې کیږي او ساکن ګرځول کیږي لکه : يَوْمٌ — يَوْمٌ

۳- وقف روم :

په کوم حرف چې وقف تر سره کیږي د هغه حرف دریم حصه ادا کول په ټیټ او خفیف آواز چې تنها قاري ته نږدې کس یې واورې د وقف روم په نوم یادېږي ، دا طریقه یوازې د مضموم (پیښ لرونکي) او مکسور (زیر لرونکي) حرف لپاره هغه که منون وي او که نه جایزه ده .

لکه :

من قَبْلُ ط - غَفُورُ ط - عَزْشُكْ - ﴿لَفِي خُسْرِ﴾

۴- وقف اشمام :

د وقف شوې حرف د ساکن کولو وروسته ، شونې د ضمه (پیښ) په شان را ټولول پرته له دې چې د ضمه آواز واورېدل شي د وقف اشمام په نوم یادېږي .

چې یوازې لیدونکي یې حس کولای شي او وقف اشمام یوازې په مضموم (پیښ لرونکي) حرف تر سره کیږي په زور او زیر

لرونکو حروفو کې نه تر سره کیږي لکه :

[إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ] .

یادونه :

د وقف روم فائده دا ده چې تر څو اورېدونکي د کلمې د آخري حرف حرکت تشخیص کړای شي .

د وقف اشمام فائده دا ده چې لیدونکي شخص ته د کلمې د آخري حرکت ښودل دي .

يادونې وړ ده چې غير ماهر قاريان به د دغو دوو طريقه څخه كمه استفاده كوي او يا به هغه په كامله توگه ترك كوي ځكه د دغو طريقو عملي كول څه مشكل او باريك دى په خاصه توگه د روم طريقه ، د ماهر قاريانو پرته نور په اشتباه كې لويږي .

د وقف نېټې :

د هري ژبې ويونكي چه كله خبرې كوي نو چيرته دريږي او چيرته نه دريږي ، كله ډير او كله لږ ايساريږي او په دريدو او نه ودريدو كې د خبرې پوره بيان او په مفهوم كې يې ډير لوى دخل دى .

نو ضروري خبره ده چې ددى عظيم كتاب لوستونكي ددې رموزو يا علائمو پوره خيال وساتي او دغه علايم چې اهل علمو د دريدو او نه دريدو نېټې مقررې كړي دي په لاندې ډول دى :

د وقف او وصل علائم

شميره	علامه	مطلب	تفصيل
۱	○	آيت	چېرته چې خبره پوره شي هلته وړه غونډې دايره وي چې دې دايره ته آيت وايي دا د وقف تام علامه ده پدى ودريدل پكار وي .
۲	م	وقف لازم	په دې ځاى كې دريدل لازمي دي ، د نه دريدلو په صورت كې په معنى كې خلل راځي .
۳	ط	وقف مطلق	دا د وقف مطلق نېټه ده پدې باندې مطلقاً دريدل پكار دي .
۴	ج	وقف جايز	دا د جايز وقف نېټه ده دلته دريدل غوره دى او نه دريدل جايز دي .
۵	ز	وقف مجوز	دلته وقف او وصل دواړه جايز دي مگر وصل د وقف په نسبت غوره او قوي دى .
۶	ص	وقف مرخص	د رخصت وركړ شوي وقف نېټه ده چې دلته د نفس تنگي په وجه وقف رخصت دى يعنې كه څوك ستړي شي وقف جايز دى او د هغه پرته وقف نه كول غوره دي .
۷	ق	قد قيل	دا د (قيل عليه الوقف) خلاصه دلته دريدل پكار نه دي
۸	ك	كذالك (همدارنگه)	كوم علامه چې مخكې تيره شوي وي دلته هم همغه گڼل پكار دي .
۹	قف	ودريږه	دا علامه هلته پكارېږي چې د لوستونكي د پيوستى وينا احتمال وي .
۱۰	لا	وقف نشته	دا علامه كله د آيت د پاسه ليكل شوى وي او كله د عبارت د ننه وي كه د عبارت د ننه وي هلته دريدل بالكل نشته او كه د ايت د پاسه وي پدى كې اختلاف دى ځينې وايي دريدل روا دي ځينې بيا وايي نه دريدل رواه دي خو كه ودرېږي يا ونه درېږي په مطلب كې كوم خلل نه راځي .
۱۱	قلى	قيل لا وقف عليه	ځينې علماء وايي چې دلته وقف نشته .
۱۲	صل	يوصل (پيوسته كول)	دلته وصل او وقف دواړه جايز مگر وصل غوره دى .
۱۳	صلى	الوصل اولى	دلته وصل غوره دى مگر وقف هم جايز دى .
۱۴	وقفه	د سكتې علامه	دا د اوږدې سكتې علامه ده دلته د سكتې په نسبت ډير دريدل پكار دي ليكن چه نفس جاري وي .

۱۵	س	سکته	دا د سکتې نښه ده دلته لږ وخت دریدل پکار دي خو تنفس به باقی وي (آواز به بندوي لیکن ساه به نه ماتوي) .
۱۶	س	معانقه	د معانقې د وقفونو معنی دا ده چې کچېرې په اول باندې ودرېدې او وقف دې وکړ نو په دوهم به تیرېرې وصل به کوي او که په اول کې دې وصل وکړ په دوهم کې به وقف کوي .

سکت :

تعریف :

سکت په لغت کې (د آواز بندولو) ته وايي او په اصطلاح کې د آواز قطع کول پرته د ساه له اخیستلو څخه (آواز به بندوي لیکن ساه به نه ماتوي) .

حکم :

سکت د دوو حرکتونو په اندازه کول واجب دي .

سکت د (س) او یا هم (سکته) په علامه ښودل شوی وي .

په قرآنکریم څلور سکتې تر سره کېږي .

۱- سوره الکهف آیت : ۱ .

۲- سوره یس آیت : ۵۲ .

۳- سوره قیامة آیت : ۲۷ .

۴- سوره المطففین آیت : ۱۴ .

قطع :

تعریف :د قرآنکریم د قرائت پای ته رسول او په بل کار مشغولېدل د تجوید په اصطلاح قطع بلل کېږي .

قطع یوازې په آخر د آیت کې تر سره کېږي ، په مینځ د آیت صحیح نه ده او د کلمې په مینځ قطع کول جواز نلري .

نون قطني :

د وصل په حالت کې کچېرې د تنوین نه وروسته د وصل همزه راشي نو تنوین په نون مکسوره سره بدلېږي چې همدې نون ته نون

قطني وايي چې په قرآنکریم د کوچني (ن) په شکل لیکل شوی وي .

مثال :

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ (الملك : ۱،۲) .

د سورت فاتحه (الحمد لله) تجوید

عملي مثال

د سورت فاتحې (الحمد لله) تجوید ځکه مهم دی چې په هر لمانځه کې لوستل کېږي چې د تجوید ځینې احکام یې په لاندې ډول دي:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

د [اَلْحَمْدُ] په سر کې همزه، همزه وصل ده چې د لام سره جنگيږي ، په [رَبِّ] کې (راء) توري ډکه لوستل کيږي او (باء) مشدد لوستل کيږي.

د (دال) حرف پيښ لري چې بايد دومره اوږد نشي چې د (واو) پشان تلفظ شي چې [الحمدو] وويل شي.

د [ح،ع] حروف د ستوني له وسط څخه راوځي.

په [اَلْعَالَمِينَ] کې د الف په توري کې طبعي مد دی ځکه الف د مد حرف دی مخکې حرف يې (ع) دی زور لري چې د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي.

په [اَلْعَالَمِينَ] کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې د ياء حرف دوه يا څلور يا شپږ حرکتونه کش کول کيږي ځکه چې د مد د حرف (ياء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی چې قصر او مد دواړه پکې جايز دي.

الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

د [الرَّ] په سر کې همزه وصل ده چې د (راء) سره جنگيږي او (راء) مشدده لوستل کيږي ، لام نه لوستل کيږي ځکه د لام وروسته شمسي حرف راغلی دی ، هر ځای مو چې د لام وروسته مشدد حرف ليدلو هغه شمسي حرف دی چې مشدد لوستل کيږي او لام نه لوستل کيږي.

شد د دوو حروفو د تکرار نښه ده چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي لومړی حرف په دوهم کې مدغم (داخل) شوی وي نو مشدد حرف به د ادا کولو په وخت کې داسې لوستل کيږي لکه دوه حروف.

په [الرَّحْمَن] کې (ميم) په الف ولاړ دی.

په [الرَّحِيم] کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی کچېرې وقف تر سره شي ، چې دوه يا څلور يا شپږ حرکتونه کش کول کيږي ځکه چې د مد حرف (ياء) وروسته سکون (مْ) راغلی دی.

په [الرَّ] کې حرف (راء) مشدد لوستل کيږي ځکه شمسي حرف دی او لام نه لوستل کيږي ، همدارنګه په حرف (راء) کې تفخيم دی (ډکه لوستل کيږي).

مَلِكٌ يَوْمَ الدِّينِ

په [مَلِكٌ] کې د ميم حرف د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي ځکه چې طبعي مد دی ، په [الدِّينِ] کې لام نه تلفظ کيږي د (دال) حرف شمسي دی مشدد دی داسې لوستل کيږي [ادِّين]

همدارنګه د (کاف) حرف زير لري چې بايد ساکن ونه لوستل شي او زير دومره اوږد نشي چې (ياء) ترې تلفظ شي.

په [الدِّينِ] کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې دوه يا څلور يا شپږ حرکتونه کش کول کيږي ځکه چې د مد حرف (ياء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

په [إِيَّاكَ] کې (ياء) مشدد لوستل کيږي.

په [نَسْتَعِينُ] کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې دوه يا څلور يا شپږ حرکتونه کش کول کيږي ځکه چې د مد حرف (ياء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی.

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

د (هاء) حرف د ستوني له اخري برخې څخه را وځي مګر د (حاء) حرف د ستوني له وسط څخه راځي ، (هاء) به د (حاء) په څير نه ادا کيږي.

د (صاد ، طاء) په حروف کې د استعلاء صفت دی چې لوړ ، اوچت او ډک ادا کېږي يعنی د ادا کولو په وخت کې د ژبې بيخ پورته تالو ته لوړېږي د لوړېدو له کبله دا توري ډک تلفظ کېږي ، د استعلاء صفت لرونکي حروف دا دي (حُصَّ ضَغَطٍ قَطْ .)
 په [الصَّراط] کې لام نه لوستل کېږي (صاد) چې شمسي حرف دی مشدد لوستل کېږي.

د (قاف) حرف هرکله چې د ژبې پای له نرم تالو سره ولگېږي د “ق” توری ادا کېږي.

د (کاف) مخرج د لوی (قاف) مخرج سره نږدې لږ د خولې طرف دی ، په (قاف) کې د استعلاء صفت دی چې اوچت تلفظ کېږي مگر په (کاف) کې د استفال صفت دی چې ټيټ لوستل کېږي.
 په [المُسْتَقِيم] کې هم د وقف په صورت د سکون له کبله عارض مد دی.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

په (صاء ، طاء) حروفو کې د استعلاء صفت دی ډک تلفظ کېږي.

[الَّذِينَ] کې د لام حرف مشدد لوستل کېږي.

په [أَنْعَمْتَ] د (نْ) او (م) حروف ښکاره لوستل کېږي ځکه چې ادغام او اخفاء پکې نشته ، بلکې د ساکن نون اظهار او د ساکن میم اظهار شفوي دی.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

د (غ) حرف د ستونې له اولې برخې څخه راوځي ، اوچت او ډک لوستل کېږي.

د (ضاء) حرف :کله چې د ژبې اړخ د بني طرف يا چپ طرف د پاسنيو اضراس (د ژامې) غاښونو سره ولگول شي د ضاد حرف ادا کېږي او د ضاد په حرف کې د استعلاء صفت دی لوړ او ډک تلفظ کېږي.

په [عَلَيْهِمْ] کې ساکن میم کې اظهار تر سره کېږي څرگند او ښکار لوستل کېږي.

په [وَلَا الضَّالِّينَ] د ضاد د تشدد په وجه (الف ، لام) دواړه نه ادا کېږي او ضاد مشدد لوستل کېږي.

په [الضَّالِّينَ] کې د الف حرف د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کېږي ځکه چې مثقل حرفي لازم مد دی د حرف مد (الف) وروسته سکون په مشدد ډول چې د (لام) حرف دی راغلی دی.

په [لَيْنَ] کې هم د وقف له کبله عارض مد دی چې د ياء حرف د دوو ، څلورو يا شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کېږي.

د تجويد ورستی درس – د تلاوت طريقې

د تلاوت طريقې څلور دي:

۱- ترتیل: عبارت د هغه تلاوت څخه دی چې په ډیر اطمینان سره وشي د تجويد احکام پکې مراعات کړ شي او هر حرف په خپل مخرج کې سره له صفته ادا شي او د هغه په معنی کې تدبر او فکر وشي.

۲- حدر: عبارت دهغه تلاوت څخه دی چې سرعت يې زیاد مگر ټول حروف په خپلومخرجونو کې ادا شي او د تجويد ټول احکام مراعات شي چې دغه ډول تلاوت په تراویحو کې کېږي داسې نه لکه نن سبا چې زمونږ په مملکت کې دروژۍ مروج ختمونه کېږي چې نه یی اخفا معلومېږي اونه یی اظهار، نه یی وقف معلومېږي اونه یی وصل اونه څوک ورباندې پوهیږي اوبیا وایی چې ما حدر وویل داسې کول پکار ندي الله تعالی دموږ اودغه قاري صاحبانوته هدايت وکړي.

۳- تدوير: هغه تلاوت ته وايي چې نه ډير تيزاونه ډير ورو وي بلکه دترتيل اوحدر په مابين کې وي چې دا ډول تلاوت په روزانه گردان يا تلاوت کې کيږي.

۴- تحقيق: هغه تلاوت ته وايي چې ډيرپه کراره سره وشي يعنی دهرحرف حق دتجويد داحکامو مطابق اداسي اودهنوع زيادت اونقصان څخه پاک وي

علم القراءات

تعريف :

القراءات جمع قراءة ده چې له مصدر د قرأ، يقرأ، قرأنا څخه دی په معنی د لوستلو يا جمع کولو. په اصطلاح کې علم قراءات هغه علم دی چې د قرآنکريم د الفاظو د ادا کولو څخه بحث کوي. د جناب نبی اکرم صلی الله عليه وسلم څخه اووه قسمه او په ځينو رواياتو کې لس قسمه قراءات ثابت شوی دي، د ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي: «أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ» (بخاری: ۳۲۱۹). ژباړه: جبریل (اول) ما ته یو ډول قرائت را وښود، ما له هغه څخه وغوښتل چې ما ته نور قراءات هم را وښيي، تر دې چې اوه قرائت ته ورسیدل.

د [سبعة احرف] په معنی کې د علماؤ اقوال:

امام سیوطي په علوم القرآن کې ویلي دي چې په دې باره کې د علماؤ څلویښت اقوال دي چې بیا یې ځینې مشهور اقوال په لاندې ډول بیان کړي دي:

۱- په دې کې مشکل دا دی چې معنی یې نه څرگندیږي ځکه لفظ د حرف چې دی شاملیږي حروف هیجاء لره او حرف په یوازې توگه څه معنی نلري.

۲- ددې څخه په حقیقت کې اووه عدد مراد نه دی بلکې ددې څخه مراد آساني او توانايي ده.

۳- ددې څخه مراد اووه قراءات دي.

۴- ددې څخه مراد اووه لهجې دي چې معنی یې متفقہ مگر په نحوي او لفظي ډول فرق لري لکه: أَمَل، وتعال، وهلم، وعجل، وأسرع، و عن أبي

۵- ددې څخه مراد د تلاوت پر مهال د نطق کیفیت دی لکه: ادغام، اظهار، تفخيم او ترقيق، اشباع، مد او قصر، تشديد او تخفيف او تليين او تحقيق.

۶- او ددې څخه د عربي اوه ژبې مراد دي کوم چې د عربي فصیح ژبې دي. (مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ۹۳).

علوم القرآن الاكاديمية الاسلامية ليكي:

قول جمهور أهل الفقه والحديث: المراد بالأحرف السبعة، سبع لغات من لغات العرب تختلف في اللفظ وتتفق في المعنى، هو ما يسميه العلماء بالمترادف. المترادف، يعني اللفظة تختلف ولكن المعنى واحد.

ژباړه: د اهل فقه او حديث جمهور قول دا دی چې: د حرف السبعة څخه مراد د د عربو د ژبو څخه اووه ژبې يا اووه لهجې دي چې معنی یې یو شان مگر په لفظ کې فرق لري کوم چې هغه ته علماء مترادف وايي، مترادف داسې چې: معنی یې یوه مگر الفاظ یې مختلف وي.

د قرائت د اختلاف حکمت

- ۱- د امت د پاره تسهيل، آساني او تخفيف.
- ۲- د قرآنکريم او اسلامي امت عزت او شرف چې بل هيڅ آسماني کتاب په څو قراءاتو نه دی نازل شوی.
- ۳- د قراءات په تفاوت کې تحقيق او څېړنه او په دې باندې د اجر حاصلېدل.
- ۴- د قرآنکريم لوړ اعجاز.
- ۵- د الله سبحانه وتعالی د کلام د اسرارو اظهار.
(مختصر أئقان في العلوم القرآن ص ۱۰۷).

تنبه:

أن النبي ﷺ نهى عن الجدل والخصام والتنازع في القرآن بشأن الأحرف السبعة، لأن كل حرف منها إنما هو منزل من الله - سبحانه وتعالى -، وإن إنكار أي شيء منها هو إنكار للقرآن، ولذلك قال النبي - ﷺ: ﴿إن القرآن أنزل على سبعة أحرف﴾ في بعض الروايات ﴿فلا تماروا في القرآن، فإن المراء فيه كفر﴾ ولذلك كان النبي ﷺ يحذر تحذيراً شديداً من المراء والجدال والخصام في القرآن، هذه نسلم بها ونؤمن بها، ولو لم تضح لنا الآن حقيقة الأحرف السبعة؛ إلا أننا نؤمن بهذا المعنى وبهذا الحديث وبهذه الصحة... (علوم القرآن - الاكاديمية الاسلامية).

ژباړه: نبي صلی الله عليه وسلم په قرآنکريم کې د اوو حروفو په شان کې د جدال او اختلاف کولو څخه منع فرمايلي ده، ځکه د هغه هر حرف د الله تعالی د جانبې نازل شوی دی نو ځکه د هغه د کوم شي څخه انکار اصلاً د قرآن څخه انکار دی، او همدارنگه رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي: «إن القرآن أنزل على سبعة أحرف» (یقیناً قرآن په اوو حرفو نازل شوی دی)، او په ځینې روایاتو راغلي چې: «فلا تماروا في القرآن، فإن المراء فيه كفر» همدارنگه نبي صلی الله عليه وسلم به د قرآن په باره کې د جدال کولو څخه سخته منع کوله، په دې باندې مونږ ایمان راوړی او دې ته مونږ غاړه ایښې که څه هم مونږ ته اوس د احرف السبعة وضاحت او حقیقت نه دی معلوم خو مونږ په همدې معنی، حدیث او د هغه په صحت ایمان لرو.

د صحابه کرامو مشهور قاریان :

عثمان بن عفان، علی بن ابی طالب، ابی بن کعب، زید بن ثابت، عبدالله بن مسعود، ابو درداء او ابو موسی الأشعری.
د تابعینو مشهور قاریان عبارت وو له: په مکه مکرمه کې عطاء، مجاهد، طاووس، عکرمه، ابن ابی ملیکه، عبید بن عمیر او نور.
په مدینه کې سعید بن مسیب، عروه، سلیمان بن یسار، عطاء بن یسار، زید بن اسلم، مسلم بن جندب، عمر بن عبدالعزیز، ابن شهاب الزهري، عبدالرحمن بن هرمز، معاذ او نور.
په بصره کې ابوعالیه، ابو رجاء، نصر بن عاصم، یحیی بن یعمر او حسن.
او په کوفه کې ابن سرین، قتاده، جابر بن زید او نور.

د علم قرائت اووه مشهور ائمه کرام

د تابعینو د دور وروسته د علم قرائت اووه مشهور ائمه کرام په لاندې ډول دي :
نافع المدني، عبد الله ابن کثیر المکی، أبو عمرو البصري، عبد الله بن عامر، عاصم الکوفي، حمزة الکوفي او الکسائي الکوفي.

- ۱- **نافع المدني**: نوم يې نافع د عبدالرحمن بن ابی نعيم زوی اصلاً د اطفهان چې په (۷۰-۱۲۰) کلونو کې يې ژوند کړی دی، د رنگه تور، ښکلي مخ او نیک اخلاقه سړی ؤ چې د استاذانو شمير يې اویا تنو ته رسيږي، په علم قرأنت کې د مدني منورې د خلکو امام او پشوا وو. د ده څخه د قرأنت روایت ابو موسی، عیسی بن مينا الزرقی مولی بنی زهره، عثمان بن سعید القبطي مصري روایت کړی دی.
- ۲- **ابن کثیر**: نوم يې عبدالله د کثیر زوی اصلاً د فارس چې په (۴۵-۱۲۰) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په علم قرأنت کې د مکې د خلکو امام وو.
- علم قرأنت يې له: عبدالله بن زبیر، ابی ایوب انصاري، او انس بن مالک رضی الله عنهم څخه زده کړی دی، او د ده څخه د علم قرأنت روایت: احمد بن محمد بن عبدالله، ابو الحسن البزي، محمد بن عبدالرحمن المخزومي، ابو عمر المکي کړی دی.
- ۳- **أبو عمرو البصري**: نوم يې ابو عمرو زیان چې زوی د علا مازنی دی، عربي اصله ؤ چې په (۶۸-۱۵۴) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په مکه، مدینه، بصره او کوفه يې قرأنت زده کړی دی.
- علم قرأنت يې له: ابو جعفر یزید بن قعقاع، یزید بن رومان، شبیة بن نصاح، عبدالله بن کثیر، مجاهد بن جبر، حمید بن قیس اعرج مکي، عبدالله بن ابی اسحاق حضرمي، عاصم بن ابی النجود کوفی، ابو العالیه رفیع بن مهران ریاحی بصري څخه زده کړی دی، او د ده څخه د علم قرأنت روایت: شجاع بن ابی بصیر، عباس بن فضل، یحیی بن مبارک یزیدی کړی دی.
- ۴- **عبد الله بن عامر**: نوم يې عبدالله زوی د عامر بن یزید اصلي وطن يې دمشق ؤ چې په (۸-۱۱۸) کلونو کې يې ژوند کړی دی د ولید بن عبدالملک د خلافت په وخت کې د دمشق والي او قاضي ؤ.
- علم قرأنت يې له: اهل شام قاري صحابي ابی درداء او عثمان رضی الله عنه د شاگرد مغیره بن ابی شهاب مخزومی څخه زده کړی دی، د ده څخه هشام بن عمار، ابو ولید السلمي الدمشقي، ابو عمرو، عبدالله بن احمد الفهري الدمشقي روایت کړی دی.
- ۵- **عاصم الکوفي**: نوم يې عاصم زوی د ابی النجود اسدي چې په (...-۱۲۷) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرأنت کې د کوفي د خلکو امام ؤ.
- علم قرأنت يې له: ابو عبدالرحمن سلمي چې شاگرد د علی بن ابی طالب رضی الله عنه دی، زرین حبیش د عبدالله بن مسعود شاگرد وو زده کړی دی.
- د ده څخه روایت: شعبه، حفص بن سلیمان، ابو عمر الاسدي الکوفي کړی دی.
- ۶- **حمزة الکوفي**: نوم يې حمزه زوی حبيب بن عمار بن اسماعیل ؤ چې په (۸۰-۱۵۶) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرأنت کې د عاصم وروسته د خلکو امام ؤ.
- له جعفر بن محمد الصادق څخه يې علم قرأنت حاصل کړی دی او د ده څخه خلف بن هشام، ابو عیسی بن خالد روایت نقل کړی دی.
- ۷- **الکسائي الکوفي**: نوم يې علي زوی د حمزه ؤ چې په (۱۱۹-۱۸۹) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرأنت کې د حمزه الکوفي وروسته د خلکو امام ؤ او په ده باندې د قرأنت امامت ختم شوی دی.
- علم قرأنت يې له: حمزه، ابان بن تغلب، عیسی بن عمر، ابن ابی لیلی څخه حاصل کړی دی او د ده څخه، ابو حارث (اللیث بن خالد البغدادي)، حفص بن عمر، ابو عمر الازدي البغدادي النحوي د قرأنت روایت نقل کړی دی.

(مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ۱۰۳).

د قرآن کریم حفظ او یادول په امت باندې فرض کفایي دي، کچېرې د هغه د حفظ لپاره یو ډله را ولاړه شی د نورو غاړه ورباندې خلاصیږي او که ټول دا کار ترک کړي د ټولو غاړه بندېږي.

او د قرآن کریم دومره زده کړه او یادول چې لمونځ او عباداتو کې هغه ته ضرورت دی فرض عین او د هغه څخه علاوه د قرآن کریم زده کړه فرض کفایي ده او ډیر غوره عمل دی، په صحیح روایت کې راغلي: «خیرکم من تعلم القرآن و علمه» (د تاسې نه غوره او ښه سړی هغه چې قرآن زده کړي او نور ته یې ونسي). او هر چې تجوید د قرآن دی ډیر مهم دی، د ابن مسعود رضی الله نه روایت دی چې هغه ویلي: «جودوا القرآن» (لولی په ښه شان قرآن)، او هغه دا چې د هر حرف حق ادا شي او حرف د خپل منځ څخه ادا شي، او په غوره شان تلفظ شي داسې چې په هغه کې اسراف، ظلم او افراط نه وي.

جناب رسول الله صلی الله علیه وسلم دې مطلب ته داسې اشاره کوي: «من أحب أن يقرأ القرآن غصاً كما أنزل فليقرأه على قراءة ابن أم عبد» یعنې ابن مسعود.

ژباړه: څوک چې دا خوښي چې قرآن داسې ولولې لکه څنگه چې نازل شوی دی پس هغه یې دې د ابن مسعود رضی الله عنه په شان ولولي.

الله تعالی ابن مسعود رضی الله عنه ته په تجوید کې اوچت مهارت ورکړی وو.

د قرآن کریم داسې ویل جایز نه دي چې چېرې مد نه وي هلته مد ورکوي او چېرې چې مد وي هلته قصر کوي او یا په مد کې زیاتوالی او کموالی کوي کوم چې د هغه حق دی.

مستحب دی چې قرآن کریم په ښه صوت وویل شي خو په شرط ددې چې د حرف حق ادا شي (حرف د منځ څخه ادا شي او د حروفو حرکات تغیر نشي)، د مد او قصر حق ادا شي، د نون ساکن او تنوین حقوق ادا شي او همدارنگه د تجوید نور احکام په نظر کې ونیول شي.

د قرآن کریم د زدکړې درې لارې:

۱- دا چې قرآن کریم د اجرت پرته د الله تعالی د رضا لپاره خلکو ته ور زده کوي دا عمل لوی اجر لري او دا د پیغمبرانو علیهم السلام عمل دی.

۲- دا چې قرآن کریم د اجرت په بدل کې خلکو ته ور زده کوي، مختلف فیه دی، خو راجح قول دا دی چې جایز دی.

۳- دا چې د کوم شرط پرته خلکو ته د قرآن کریم زده کړه کوي کچېرې څوک هغه ته مخکې څه هدیه او سوغات ورکړي په اتفاق جایز دی ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم معلم الناس وو خلکو به هغه ته سوغات ورکولو او ده به قبولول. (مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ۱۱۲).

وصلی الله علی سیدنا ومولانا محمد وعلی اله وصحبه اجمعین ومن تبعهم باحسان الی یوم الدین